

MOKSLO LIETUVA

2006 m. kovo 23–balandžio 5 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 6(340)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Sielovados, meno ir istorijos pažinimo šaltinis

Bažnytinio paveldo muziejaus inauguracinės parodos eksponatas

Kovo 8-ąją Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Naujajame arsenale, atidaryta Bažnytinio paveldo muziejaus inauguracinė paroda, kurią muziejus surengė kartu su Vilniaus arkivyskupijos kurija.

Parodos atidaryme ir prieš tai vykusioje spaudos konferencijoje dalyvavo Kardinolas Audrys Juozas Bačkis, Vilniaus Arkivyskupas Metropolitas, kuris yra Bažnytinio paveldo muziejaus steigėjas. Steigimo dekretas pasirašytas 2005 m. spalio 7 dieną. Patalpos muziejui paskirtos Šv. Mykolo bažnyčios ir buvusio Bernardinių vienuolyno architektūriniame ansamblyje Vilniuje, Maironio gatvėje.

Apie tai skaitykite 14–15 p.

2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatais už darbų ciklą, skirtą Ignalinos AE saugai ir patikimumui, tapo Eugenijus Ušpuras, Algirdas Kaliačka, Juozas Augutis, Sigitas Rimkevičius ir Kazys Kęstutis Almenas

Lietuvos mokslo premijos – 2005

Kovo 7-ąją Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje buvo teikiama 2005 metų Lietuvos mokslo premijos. Apdovanota 13 darbų, o laureato diplomai įteikti 43 mokslininkams (tiesa, vienam nedalyvavusiam diplomu bus įteiktas vėliau).

Koks pirmas išpuolis? Lietuvos MA salė, nors ir Didžioji, jau akiškai nebeatitinka tokių iškilmių reikalavimų, nes nebesutalpino kone trečdaliai iškilmes atėjusių laureatų kolegų, šeimos narių, giminių ir gerbėjų. Porą valandų išstovėti ant savo dviejų kai kuriems iškilmių dalyviams buvo nelengvas išmėginimas.

Organizatorių garbei pasakysime, kad šį kartą buvo atkreiptas dėmesys į momento svarbą fiksuojančius fotografus, tad objektyvuose matėme gražius sveikinamųjų ir sveikintojų veidus, o ne nugaras, kaip būdavo ankstesniais metais. Šįkart diplomą gavę laureatai jau ne nerdavo kaip baikščios žuvys į gelmę, bet kantriai palaukdavo kitų bendro darbo dalyvių, kartu nusifotografuodavo. Taigi šia prasme pažangos esama: mokslo žmonės pratinami deramai ir oriai priimti jiems skirtus valstybės apdovanojimus. Visi šie pokyčiai atsispindi ir šiame *Mokslo Lietuvos* numeryje, kuriame skaitytojams pristatome kai kuriuos laureatus ir jų darbus.

Tik gaila, kad bendros laureatų nuotraukos per sveikintojų grūstį padaryti buvo neįmanoma. Tad teks tenkintis fragmentais.

Antras pastebėjimas: humanitariniai mokslai vis dar tebėra podukros vietoje. Štai skaičiai, kurie tokiam teiginiui neleidžia prieštarauti. Iš konkursui pateiktų 38 mokslo darbų net 13 buvo humanitarinių ir socialinių mokslų atstovų, 8 – fizinių, 7 – biomedicinos ir 10 – technologijos mokslų. Tarp apdovanojamų tėra du humanitarų darbai ir du laureatai. Fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų srityse už fun-

damentinius ir taikomuosius mokslinių tyrimų darbus ne tik buvo skirta po dvi premijas, bet dar skirtos premijos už taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtos) darbus. Didžioji dalis šių darbų yra kompleksiniai, juose dalyvavo mokslininkų grupės. Tad fiziniai mokslai iš viso gavo 3 premijas ir įgijo 13 laureatų, biomedicinos mokslai – 4 premijas ir 16 laureatų, technologijos mokslai – 4 premijas ir 12 laureatų.

Nukelta į 6 p.

Lietuvos mokslo premijos laureatai: kardiochirurgas Giedrius Uždavinys ir fizikas Juozas Vidmantis Vaitkus

3, 11 p.

ESTŲ
PROFESORIUI
ANKŠTI VISI
RĖMAI

5, 16 p.

PRISTATOME
TRYLIKATOMĘ
„LIETUVOS
ISTORIJA“

8-9 p.

MODERNUSIS
MOKSLAS IR
JĖZUITAI

9, 11 p.

VIS TEBEIEŠKO
DAR
NEAPTIKTŲ
VERTYBIŲ

10, 11 p.

TOKS YRA
DABARTIES
ENCIKLOPEDI-
NINKO
DARBAS

Kelias į Lietuvos pripažinimą įvykių liudininkų akimis (4)

Pradžia Nr. 3

Sausio 13-osios išvakarėse, minint Laisvės gynimo 15-ąsias metines, Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje vyko apskritojo stalo diskusija *„Šešiasdešimt metų po Potsdamo. Tęsiame pasakojimą apie renginį ir jame išsakytas mintis, kurios mus nukelia į 1990–1991 metus, kai Lietuva siekė savo paskelbtos Nepriklausomybės tarptautinio pripažinimo.*

Vakarams vis stigo ryžtingumo

Mykolo Romerio universiteto filosofijos profesorius, Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atkūrimo Akto signataras, buvęs Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo narys ir Pirmininko pavaduotojas Bronislovas Kuzmickas priminė dvejopą Potsdamo konferencijos sprendimų reikšmę. Viena vertus, jie Europoje ilgam užtikrino taiką ir stabilumą. Antra vertus, Potsdamo sprendimų padarinys – tai perbraižytas Europos žemėlapis, į du visai skirtingus pa-

Apskritojo stalo diskusija „Šešiasdešimt metų po Potsdamo“

B. Kuzmicko išsakyti minčiai. To melo žlugimo pradžią profesorius sieja su 1990 m. Kovo 11-ąja, kai buvo paskelbtas Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Aktas.

Tuo metu Rytuose buvo kuriami planai, kaip nuslopinti laisvės kelią pasirinkusią Lietuvą, bet tiems planams nebuvo lemta išsipildyti. Lietuvai tuo metu kaip niekada reikėjo ryžtingesnio Vakarų palaikymo, bet Vakarai to ryžtingumo kaip tik ir neparodė, vis patarinėjo Lietuvos vadovams derėtis su Maskva ir net nuolaidžiauti Maskvai. Atrodo, kad Vakarai nelabai buvo linkę pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, nes turė-

1988 m. lapkritį. Apskritai skandinavai tuo metu Lietuvai teikė nors ir tylią, tai labai reikalingą pagalbą. Baltijos šalių parlamentariai turėjo galimybių pasisakyti Švedijos Riksdage (1990 m. birželio 6–9 d.), ten lankėsi dešimt Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatų. Tų pačių metų gruodį Lietuvos parlamentarus priėmė Norvegijos Stortingetas. Danijos užsienio reikalų ministras Ufė Eleman-Jensenas (Uffe Ellemann-Jensen) parodė iniciatyvą, kad Kopenhagoje būtų įsteigtas Baltijos informacijos biuras. Įsteigtas 1990 m. gruodžio 20 d., lietuviškajam biuro sektoriui vadovavo Dalius Čekuolis.

Kai 1991 m. sausio 13-ąją pradėta Sovietų Sąjungos karinė agresija prieš Lietuvą, Aukščiausioje Taryboje – Atkuriamajame Seime buvo rengiamasi blogiausiam tolesnių įvykių scenarijui: mąstyta apie egzilinę vyriausybę būtent kurioje nors Šiaurės šalyje. Stokholme, Kopenhagoje ir Reikjavike Lietuvos igaliojami asmenys buvo pasitikti labai draugiškai. Reikšmingas ir vertinamas to meto sąlygomis buvo Danijos užsienio reikalų ministro U. Eleman-Jenseno žodinis pareiškimas (1991 m. sausio 21 d.), kad Danijoje galėtų įsikurti Lietuvos egzilinė vyriausybė. Ministerijos tarnautojai tuojau pat Lietuvos parlamentarams ėmė rūpinti vizas į keletą Europos valstybių.

B. Kuzmickas prisiminė ir paprastų švedų mitingus, jų buvo apie 70. Šiuose mitinguose labai ryžtingai buvo palaikomi pabaltijiečių nepriklausomybės siekiai. Tarp mitingų organizatorių buvo ir Švedijos Riksdago parlamentariai Karlas Bildtas (Carl Bildt), Gunaras Hiokmarkas (Gunnar Hökmark) ir kiti.

B. Kuzmickas taip pat prisiminė ir JAV Kongrese 1991 m. sausio 18 d. vykusį posėdį dėl sovietų agresyvių veiksmų Baltijos valstybėse. 34 Kongreso nariai tada pasirašė ir išsiuntė laišką Michailui Gorbačioviui, kuriame išreiškė didelį susirūpinimą tuo, kad sovietų vadovybė griebėsi karinės jėgos prieš demokratiškai išrinktą Lietuvos vyriausybę. M. Gorbačiovas buvo raginamas panaudoti savo politinį ir moralinį autoritetą ir taikiai išspręsti susidariusią krizę.

Visa tai buvo labai svarbu, nes artino tą dieną, kai Antrasis pasaulinis karas galėjo baigtis ir Baltijos valstybėms... Deja, Potsdamo konferencija nepadarė to, kad Baltijos šalims Antrasis pasaulinis karas būtų baigėsis 1945-aisiais. Tik atgavusios valstybingumą ir įgijusios tarptautinį pripažinimą Baltijos valstybės galėjo ištarti: mums baigėsi Antrasis pasaulinis karas.

Lietuva visada prisimins savo bičiulius

Prof. B. Kuzmicko mintis apie labai reikalingą Švedijos paramą Bal-

tijos tautoms svariai papildė Seimo narys signataras Emanuelis Zingeris. Po 1991 m. Sausio 13-osios įvykių Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis paprašė Atkuriamojo Seimo deputatų, tuometinio užsienio reikalų ministro Algirdo Saudargo ir signataro Česlovo Okinčio būti Lenkijoje, o kita signatarų grupė buvo įpareigota palaikyti nuolatinį ryšį su Skandinavijos šalių parlamentariais. Švedijos užsienio reikalų ministro Steno Andersono, valstybės kabineto sekretoriaus Pjero Šorio (Pierre Schori), diplomato L. Fredeno ir pagaliau Švedijos ministro pirmininko Ingvaro Karlsono (Ingvar Carlsson) padedami Lietuvos parlamentariai galėjo įsteigti savo būstinę Švedijoje, kuri galėjo veikti tik remiama šios šalies Užsienio reikalų ministerijos. Nereikėtų pamiršti, kad 1991 m. sausio 13–14 d. mūsų parlamentariai atvyko į Stokholmą kaip stovai, pliki kaip tilvikai. Ligi šiol E. Zingeris kaip relikviją saugo Švedijos užsienio reikalų ministerijos jam dovanotą švarką. Aišku, taps muziejine vertybe, mūsų tautų tarpusavio supratimo ir žmogiško draugiškumo simboliu. Labai daug Lietuvos parlamentarams padėjo Švedijos deputatų partijos vadovai K. Bildtas, G. Hiokmarkas ir Jonas Hafstriomas (Jonas Hafström). Pagaliau ir pirmadienio mitingai Stokholme – tai buvo neįkainojama paprastų švedų piliečių parama Lietuvai.

E. Zingeris sako ligi šiol su siaubu prisimenąs sąskaitas už telefonus, kai tekdavo skambinti iš Stokholmo į Vašingtoną, Užsienio reikalų departamentą ir kitas įstaigas. Stokholme aktyviai veikė Arkadijus Vinokuras, buvęs kaunietis, tuo metu turėjęs neformalią informacinę agentūrą ir nuolat padėdavęs Lietuvos parlamentarams.

Ne mažiau šilti Lietuvos parlamentarų išpuoliai iš Oslo, Kopenhagos, nors oficialia Lietuvos delegacijos būstine po 1991 m. Sausio įvykių Šve-

dijos vyriausybės sprendimu tapo Stokholmas. Tų dienų išpuoliai nepamirštami, nes Lietuvos atstovai keliavo iš vieno politikų namų į kitus. K. Bildto, J. Hafstriomo, dabartinio Europos parlamentaro G. Hiokmarko namuose Lietuvos parlamentariai tuo metu rado neišblėsusios kalėdinės nuotaikos ir žmogiškos šilumos.

Išpuolių pakaks visam gyvenimui. Kad ir tokia E. Zingerio prisimintoji išraiškina detalė: aplink Aukščiausiosios Tarybos rūmus Vilniuje riauvojant tankams, savo išpuolius kinų hieroglifais užsirašinėjo švedų diplomatas L. Fredenas...

Islandija pirmoji pralaužė nepripažinimo ledus

Nors Lietuvos pastangas ir tikslus siekti realaus tarptautinio pripažinimo palankiai vertino Švedija, Norvegija, Danija, bet Lietuvos Nepriklausomybės pripažinti neskubėjo. Pirmoji ledus pralaužė toliausiai nuo Lietuvos esanti mažoji Islandija, kuri pripažino Lietuvą 1991 m. vasario 11 dieną.

Šio sprendimo iniciatorius buvo tuometinis Islandijos užsienio reikalų ministras Jonas Baldvinas Hani-balsonas (Jón Baldvin Hannibalsson), dabartinis Islandijos ambasadorius Baltijos šalyse. Jis reikė itin drąsius pareiškimus. Kad Islandija pripažintų Lietuvą, labai daug nuveikė kalbininkas Jorundur Hilmarsonas (Jörundur Hilmarson), gerai mokėjęs ir lietuvių kalbą. Jis Islandijoje įsteigė Lietuvos Garbės konsulatą ir buvo jų vadovas. Tai jis skatino E. Zingerį negrįžti iš Reikjaviko, kol islandai pripažins nepriklausomą Lietuvą. Jorundur Hilmarsonas mirė 1992 m., bet Lietuvoje neturėtų būti pamirštas. Tie tikri Lietuvos bičiuliai nuveikė labai daug, kad Islandija pirmoji pasaulyje pripažintų Lietuvą, o Lietuvos žmonėms teikė suvokimo, kad mes pasaulyje nesame vieni. Tos paramos Lietuva niekada nepamirš. Tai pri-

Nukelta į 13 p.

Diskusijos dalyviai: prof. Vytautas Landsbergis, prof. Borisas Sokolovas, antroje eilėje – Česlovas Vytautas Stankevičius, Giedrius Papinigis, Rasa Juknevičienė

saulius padalyta Europa. Viename buvo kuriama gerovės visuomenė, įgyvendinamos žmogaus teisės, o kitame buvo pamirštos individo ir tautų teisės, prievartos, apgaulės ir melo būdais buvo siekiama žmonijai primesti komunizmo diktatūrą. Didelė „laisvojo pasaulio“ dalis tam melui pasirodė neatspari, nenorėjo matyti, kad anapus geležinės uždangos neliuko trijų nepriklausomų Baltijos valstybių. Lietuvoje vyko karas po karo, o Sibiro sniegynuose buvo šaldomi ir badu marinami tūkstančiai tremtinių, bet „laisvasis pasaulis“ to nematė ar nenorėjo matyti. Vakarai kūrė konvergencijos ar kitokias išmoningas teorijas, bet jiems pritrūko ne tik politinės nuovokos, bet ypač moralinio padorumo (profesorius pavartojo švelnesnę sąvoką – *moralinės kompetencijos*) įvardyti visa tai, kas tuo metu vyko sovietų imperijoje.

Štai šis politinis ir moralinis vištakumas Vakarų politologams ir filosofams sutrukdė numatyti ir sovietų imperijos žlugimą. Gali atrodyti savotiškas paradoksas, bet tai, kuo tikėjo Lietuvos rezistentai, politiniai kaliniai, pagrindžio literatūros leidėjai ir disidentai, pasirodė arčiau tiesos, negu Vakarų politikų, politologų ir filosofų numatymai. Vadinasi, Vakarų sąmonė buvo labai paveiki sovietų melui ir klastotėms, nors tai ir nesugebėjo visiškai įveikti laisvojo pasaulio. Sovietų melas prazudė pats save – galima tik pritari

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento direktorius dr. Arvydas Anušauskas ir Mykolo Romerio universiteto profesorius Bronislovas Kuzmickas

Estų profesoriui ankšti visi rėmai

Estijoje Reino Rauda (Rein Raud) pavardė gerai žinoma. Literatūros mėgėjams tai pirmiausia rašytojas ir vertėjas, 2005-ųjų metinės Estijos kultūros kapitalo literatūros premijos laureatas už esė romaną *Hektoras ir Bernardas*. Šalies plačioji visuomenė R. Raudą žino kaip visuomenės veikėją, kultūros žmogų, mąstytoją. Akademiniame terpeje tai viena ryškiausių dabarties Estijos asmenybių, vienas iš Estijos humanitarinio instituto steigėjų dar tais nesenos praeities laikais, kai atsiradus menkiausiai galimybei, veržliausi protai stengėsi vaduotis iš sovietinės aukštojo mokslo sistemos gniaužtų. Daug sako ir faktas, kad neseniai prof. R. Raudas buvo išrinktas Talino universiteto rektoriumi.

Ivairiose Europos ir pasaulio šalyse R. Raudas žinomas ir vertinamas kaip japonologas, senosios japonų literatūros žinovas, literatūros teoretikas, filosofas, kultūrologas. Žodžiu, daugiabraunė asmenybė, su kuria *Mokslo Lietuva* turėjo progos bendrauti Vilniaus knygų mugės metu. Čia buvo pristatyta į lietuvių kalbą išverstas ir 2006 m. leidyklos *Apostrofa* išleistas bene žymiausias Reino Rauda literatūrinis veikalas – esė romanas *Hektoras ir Bernardas*. Tai sokratiški dialogai apie laisvę, meilę, filosofiją – mąstančiam žmogui bene svarbiausius dalykus. Lietuvių skaitytojams autorius žinomas iš dramos *Minotauras* ir *Kultūros baruose* skelbtų poleminių esė.

Vis dėlto literatūros reikalus palikome užsigardžiuoti pokalbio pabaigoje, o pradžioje rūpėjo garbųjį sveičią iškvosti apie mums visiems, ko gero, svarbius ir rūpimus dalykus: apie mūsų ir estų aukštųjų studijų ir mokslo reikalus, jų panašumus ir skirtumus, taip pat – kas darytina nacionalinių mokslų srityje, kad Europai ir pasauliui nebebūtume nepažįstama ir mažai rūpima oikumena.

Tėvų pavyzdys įkvėpė rinktis rašytojo kelią

Gerbiamasis Profesoriau Reinai Raudai, kaip Jūs pats save pristatytumėte „Mokslo Lietuvos“ skaitytojams?

Sunkiai išsitenku visuose įmanomuose rėmuose. Išaugau rašytojų šeimoje ir neatsimenu, kad tėvai būtų kada nors vaikščioję į darbą, nors jų gyvenime ir to yra buvę. Tėvas Eno Raud buvo labiau vaikų rašytojas, lietuviškai yra išleista jo garsiausia knyga *Pabalduikai*. Labai seniai, regis, yra spausdintas ir *Cypliukas*. Mano mamos Aino Pervik taip pat yra į lietuvių kalbą verstas *Balionėlis*, bet tai buvo labai seniai.

Taiči augdamas tokioje šeimoje ir pats norėjau tapti rašytoju. Vaikystėje rašiau sau įvairias knygas, iliustruodavau, žodžiu, mėgdžiojau savo tėvus. Tam tikra prasme ir iki šiol pirmiausia save laikau rašytoju, nors turiu ir daug kitų pareigų. Dar mokykloje mano pomėgis buvo mokyti užsienio kalbų, tad pramokau ir esant reikalui galiu vartoti daugiau kaip 20 kalbų. Kaip tik su kalbomis sietinas ir mano universitetinis išsilavinimas. Pradėjau mokyti japonų kalbos veikiau dėl klasikinės japonų literatūros ir kultūros, norėdamas geriau su ja susipažinti. Taip pat maniau, kad neblogai būti rašytoju, kuris retkarčiais verčia ir japonų literatūrą.

Vėliau prasidėjo Baltijos tautų kelias į laisvę ir man nesinorėjo sėdėti susidėjus rankas. Mačiau, kaip mūsų aukštasis mokslas nespėja žengti kartu su pokyčiais, kurie vyksta visuomenėje. Politikoje ir demonstracijose buvo atvrai kalbama apie Molotovo-Ribentropo paktą ir slaptuosius protokolus, o Estijos aukštosiame mokyklose ir toliau dėstyta 1940 m. įvykių istorija kaip kad buvo įprasta iki tol. Apskritai anais laikais Estijos universitetai atrodė gana sustabarėję, nesugebantys jaunam žmogui suteikti to laisvės jausmo, kuris padėtų formuoti asmenybę, išmokyti gyventi laisvoje visuomenėje. Todėl 1988 m. kartu su kolegomis įsteigėme Estijos humanitarinį institutą, kuris faktiškai buvo pirmas privatus (neskaitant bažnytinio) universitetas visoje Rytų Europoje. Tuo metu domėjaisi, kaip universitetų sistema organizuojama JAV, Suomijoje, Anglijoje ir kitose Europos šalyse. Sukūrėme modelį, kurį su nedideliais pakeitimais vėliau perėmė visa Estijos aukštojo mokslo sistema, nors iš pradžių jam labai priešinosi.

Kuo tas modelis ypatingas?

Dabar jis neatrodo kuo nors ypatingas. Studentai laiko egzaminus,

Talino universiteto rektorius prof. Reinas Raudas

gauna kreditinius taškus, gali gana laisvai iš pateikto sąrašo pasirinkti studijų dalykus. Vietoj įprastų egzaminų galima rašyti esė arba daryti kitus darbus. Dabar daugumoje Estijos aukštųjų mokyklų visa tai įprasta.

Vis dėlto naujai įkurta aukštoji mokykla pasirinko instituto statusą. Lietuvoje Kauno politechnikos, Vilniaus ir Šiaulių pedagoginiai institutai pavadiniame skubėjo atsikratyti žodžio „institutai“ ir tapo universitetais. Žodį „institutai“ siejo su sovietine praeimi.

Estijos humanitarinis institutas buvo pernelyg mažas, kad jam būtų siekė universiteto vardo. Tai jau būtų atrodę kaip megalomanija – per dėtas savęs vertinimas. O dėl sąvokos *institutai*... Pagaliau Masačusetso technologijos institutas juk nesigėdi savo vardo. Žmonės ramiai dirba ne neįtardami, kad tai „sovietinė“ mokslo įstaiga. Esmė ne pavadinimai, bet organizuota struktūra ir jos veikimas.

Estai uždaresni už lietuvius, bet pasauliui greičiau atsivėrė

Kas buvo pirmieji Estijos humanitarinio instituto studentai?

Tai buvo ypač gabūs studentai, nusiteikę dirbti naujai Estijos santvarkai. Savo veiklą pradėjome gal net pernelyg idealistiškai nusiteikę, vėliau turėjome prisitaikyti prie to,

kas realiai tomis sąlygomis buvo imanoma. Dabar didelė dalis naujosios filosofijos arba klasikinių tekstų vertimų yra mūsų instituto absolventų darbai. Tam tikra prasme at-

Prof. Reinas Raudas (dešinėje), jo žmona Talino Iėlių teatro dailininkė Rosita Raud ir Vilniaus dailės akademijos prorektorius Arūnas Gelūnas

nešėme į Estiją naują akademinę kultūrą. Tada galėjome priimti į savo institutą ir tokių studentų, kurie to meto sąlygomis išvis nebūtų turėję galimybės studijuoti. Antai vienas Estijos kariuomenės pulkininkas leitenantas studijavo mūsų Humanitariniame institute ir pirmą savo esė parašė kalėjime, nes buvo sovietų nuteistas už ginklo laikymą. Jis mūsų institute išmoko kelias užsienio kalbas, studijavo filosofiją ir literatūrą. Dabar yra išleidęs keletą romanų, studijavęs NATO aukštosiame mokyklose. Labai didžiuojamės, kad Estijos kariuomenėje yra toks žmogus. Panašaus likimo žmonių yra ir daugiau. Beje, dabar Humanitarinis institutas priklauso Talino universitetui.

Kaip dabar vertinate Estijos aukštojo mokslo sistemą? Ar ji „pasivijo“ gyvenimą, ar atitinka visuomenės poreikius, ar žengia koja kojon su gyvenimu?

Ir taip, ir ne. Dauguma reformų buvo vykdoma to meto aukštojo mokslo sistema nepatenkintų mokslų kandidatų, kurie apsigynė disertacijas dar sovietų laikais. Taiči jie labai radikaliai buvusios sistemos perorganizuoti negalėjo, nes daugumą tų žmonių neturėjo darbo užsienyje patirties. Gal net šiek tiek nepasitikėjo užsienio šalių aukštojo mokslo sistema. Nėra ko slėpti, man atrodo, kad jie labiau atstovavo savo grupiniams interesams, o ne rūpinosi sistemos pertvarkymu iš esmės.

Vis dėlto, manau, kad palyginti su Latvija ir Lietuva, Estijos aukštojo mokslo sistema yra atviresnė ir laisvesnė.

Sakote, kad Estijos aukštojo mokslo studijų sistema atviresnė. Atviresnė kam?

Lyginamas Estijos doktorantūros studijų tvarką su Latvijos ar Lietuvos, akivaizdžiai matau, kad estų sistema daug labiau nukreipta į turinį, į esmę, o ne formalius dalykus. Esu ne kartą dalyvavęs Lietuvos ir Latvijos doktorantūros studijų procedūrose, dažnai įsitikindavau, kad tie geri gaunami pažymiai nedaug tereiškia. Vadinamųjų penketukų nariai prisipažįsta kai kurių disertacijų nė neskaite, nes net jei ir būtų skaitę, tai, girdi, nieko nebūtų suprastę, nes tai esanti ne jų sritis. Žmonės gauna „dešimtukus“, nes įvykdo formalius reikalavimus, bet visa tai neturi nieko bendro su studijų kokybe. Visa tai labiau sietina su instituciniais reikalavimais, bet ne su kokybiniais sumanymais.

Estijos studentams teikiama daugiausia galimybių, vertinamas jų dalyvavimas konferencijose – tai yra privaloma doktorantų studijų dalis. Skatinamas studentų aktyvumas, jie daug

važinėja ir bendrauja su kitų šalių tyrinėtojais. Skatinama publikuoti savo darbus ne vien savo aukštųjų mokyklų serijiniuose leidiniuose, bet būtina pasiekti ir tarptautinius forumus. Kuo daugiau disertacijų rašoma anglų kalba, tuo daugiau recenzentų galima kviesti iš užsienio. Esu įsitikinęs, kad anglų kalba mūsų laikais yra tarsi viduramžiais lotynų kalba. Todėl jeigu mokslo žmogus ką nors išties išpūdingo parašė, tai didžiulė nuodėmė šį laimėjimą slėpti nuo pasaulio. Skelbiant tuos darbus tik estiškai, būtent taip ir daroma. Galima parašyti disertaciją anglų kalba ir kartu straipsnį į populiarių mokslo žurnalą estiškai, kad skaitytojai galėtų suvokti, apie ką tas darbas. Yra daug sričių, kur mūsų mokslinis laukas per mažas, kad galėtume sukurti normalią erdvę moksliniam dialogui.

Vis dėlto uždaro pakanka ir Estijoje

Anglų kalbos palyginimas su lotynų kalba viduramžiais prašyte prašosi mintį plėtoti toliau. Viduramžius Europoje keitęs renesansas kaip tik ir suteikė impulsą plačiau vartoti tautines kalbas viešajame gyvenime.

Tačiau renesanso laikų humanistai ir toliau savo mokslinius traktatus rašė lotyniškai, šia kalba bendravo tarpusavyje.

Nukelta į 11 p.

Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje dr. Arūnas Gelūnas ir prof. Leonidas Donskis pristato Reino Rauda knygą „Hektoras ir Bernardas“

Pradžia Nr. 5

Tęsiame pokalbį su Elena Moncevičiūtė-Eringiene, Vilniaus universiteto Onkologijos instituto profesore konsultante, apie jos sukurtą piktybinių navikų atsiradimo teoriją.

Laštelėje – universalūs mechanizmai

Laštelė į vaistą reaguoja kaip į dar vieną žalojantį veiksnį, kenkėja, ir pradeda prieš jo prisitaikyti, mėgina išstumti iš laštelės, o tai baigiasi dar didesniu „vėžėjimu“, t. y. dar greitesniu vėžinių laštelių augimu?

Taip, nes laštelėje veikia tie patys apsauginiai mechanizmai, kurie priešinasi kancerogenams ar kitam laštelei žalingam poveikiui. Nėra jokių skirtingų apsaugos mechanizmų – visi tie patys ir universalūs. Man to nereikėjo įrodinėti, nes tai padarė daug kitų tyrinėtojų. Jei man pačiai būtų tekę šitai įrodinėti, prireiktų dviejų tokių tyrimo institutų, kaip mūsų Onkologijos institutas, pastangų, taip pat ir genetinių tyrinėjimų. Man teko tik susisteminti pasaulinės mokslinės literatūros išvadas, padaryti kitų autorių. Tiesiog reikėjo pritaikyti savo formuluojamai teorijai, skirtai suvokti vėžio laštelių formavimąsi.

Pavyzdžiui, kiti autoriai taip pat tyrinėjo bakterijų, somatinių laštelių rezistentiškumą, veikiant aplinkos veiksniams, vėžinių laštelių rezistentiškumą veikiant įvairiais chemoterapiniais preparatais, spinduliuote ir t. t. Kiekvienas iš tų tyrinėtojų plūšėjo savo srityje, gavo reikšmingų rezultatų, tačiau platesnių apibendrinimų nepadarė. Panaši padėtis astronomijos mokslo istorijoje buvo aprašyta *Mokslo Lietuvoje*. Ten kalbėta apie XVIII a. astronomijos problemas: kiekviena Europoje veikianti astronomijos observatorija turėjo savo užduočių, planų, ir nemėgink joms užkrauti papildomų rūpesčių iš šalies – niekam to nereikia, visi plūša savo tyrinėjimų srityje.

Apie tai diskutavome straipsnių cikle su mokslo istoriku prof. Romualdu Šviedriu. Malonu girdėti, kad Jūs tai išiminėte, nes mokslo istorijoje yra labai daug pamokomų dalykų.

Taigi chemoterapijoje veikia tie patys rezistentiškumo genai, ir jie, pažadinti kancerogenezės, tampa dar aktyvesni. Vėžinė laštelė ėmė vystytis, ir mes tam suteikiame dar papildomų impulsų. Panašiai yra ir taikant spinduliuotę: švitinant organizmą vė-

Atradusi savąjį „Niutono obuolį“

Buvę kolegos: dr. Dainius Characiejus, dr. Rolanda Kemeklienė, dr. Stasys Zdanuskas, prof. Elena Moncevičiūtė-Eringienė, dr. Janina Didžiapetrienė ir dr. Juozas Kurtinaitis

žinės laštelės augimas susilpnėja, bet tik laikinai. Kodėl vėžys metastazuoja? Todėl, kad pažeista laštelė evoliucijos laiptais grįžta atgal, o organizmas jos nebegali kontroliuoti. Laštelės tampa savarankiškos, plaukioja organizmo skystoje terpėje ir gali prikibti bet kurioje vietoje įvairiuose organuose. Tas pats procesas vyksta mėgintuvėlyje, kur plaukioja ir dauginasi bakterijos. Tie patys, kartoju, mechanizmai, ir jie labai paprasti, kaip ir visi gamtos dėsniai.

Paprasti, kai juos supranti.

Taip Izaokas Niutonas gulėdamas po obelimi susimąstė: kodėl obuolys visada krinta žemyn, o ne į viršų? Drįstu teigti, kad gyvosios gamtos įvairovė, kad ir kokia būtų turtinga, bet laštelių išgyvenimo mechanizmas visuose biologiniuose dariniuose, taip pat ir sudėtingiausiuose organizmuose, toks visuotinis ir kartu paprastas – kaip Žemės traukos dėsnis Niutono obuoliui. Daugybė tyrinėtojų pureno šią laštelių rezistentiškumo žalojimo tyrimų dirvą. Štai olandų mokslininkai H. Van Vynas (Van Veen) ir W. Koningsas (Konings) teigė, kad atsparumo genų baltymai bakterijų ir žmogaus laštelėse yra tapatūs. Kroa-

tų tyrinėtojai T. Smitas (Smital) ir B. Kurelecas (Kurelec), naudodamiesi fiziologiniais, toksikologiniais, biocheminiais ir molekuliniais metodais, nustatė, kad jūros ir gėlyjū vandenu gyvūnų rezistentiškumo genų baltymas P-glikoproteinas panašus į sveikų žinduolių tokį pat baltymą, taip pat, kad normaliose ir navikinėse laštelėse yra tie patys rezistentiškumo žalojimo mechanizmai.

Nežadinkime onkogenų

Vis dėlto nėra taip paprasta suvokti kad ir paprastus, kaip Jūs teigiate, dalykus. Sakote, kad tie patys laštelės pasipriešinimo mechanizmai išjungia veikiant cheminės terapijos preparatams ir spinduliuotei, švitinimui, bet tai nėra taip paprasta suvokti. Juk tai labai skirtinga invazija į laštelę.

Šis skirtingas poveikis pažadina tuos pačius apsauginius laštelės mechanizmus. Tai įrodyta. Rezistentiškumo genai veikia vienodai, nepriklausomai, kur jie slypi – bakterijoje ar sudėtinguose organizmuose.

Tačiau tie rezistentiškumo genai laštelėje tikriausiai yra labai skirtingi?

Taip, jų esama ne vienos rūšies ir

veiklai suaktyvėjus jie sąveikauja su onkogenais. Dabartinė vėžio teorija grindžiama onkogenų teorija. Manoma, kad cheminiai kancerogenai, įvairios biologinės medžiagos, taip pat fizinis poveikis, pavyzdžiui, spinduliuotė, pažadina onkogenų veiklą. Taip teigiama onkogenų teorijoje. Yra onkogenai ir antionkogenai. Pastarieji slopina, stabdo onkogenų veiklą. Jeigu antionkogenai nuslopunami, tada suaktyvėja onkogenai. Prasideda vėžio augimo procesas. Tačiau į klausimą, koks galėtų būti ilgai trunkančių genetinių ir kitų pokyčių įvairovės pirminis mechanizmas, onkogenų teorija neatsako.

Mano propaguojamoje teorijoje teigiama, kad onkogenai pradeda aktyvėti ir veikti paskatinti rezistentiškumo genų. Jie „miega“ organizme, o kai rezistentiškumo genai ima stipriau veikti, „atbunda“ onkogenai, t. y. ta biologinė medžiaga, kuri buvo prislopinta evoliucijos procese.

Kaip jau minėta, normaliuose audiniuose taip pat esama tų rezistentiškumo genų, bet jie veikia labai silpnai, tik tiek, kad pašalintų iš laštelės medžiagų apykaitos produktus. Tačiau sustiprinus jų poveikį (chemoterapija, švitinimas, kancerogeninės medžiagos ir t. t.), tie apsauginiai genai pabunda, jų veikimas sustiprėja.

Gamtos apgauti neįmanoma

Tad ar teisingai darome, kai gydome pažeistas lašteles? Ar pažadindami snaudžiančias jėgas nepagreitiname ligos eigos?

Kai kurie onkologinių pacientų gydymo ir ligos eigos tyrinėjimų srityje dirbantys specialistai teigia, kad šiuo metu jaučiamas tiek terapijos, tiek chirurgijos metodų sulėtėjęs vystymasis gydant onkologinius pacientus. Ne paslaptis, kad bakterijos prisitaiko ir jau net antibiotikai nebepadeda. Suprantama kodėl: visos bakterijos turi tų pačių gynybos priemonių. Gamtos apgauti neįmanoma – rezistentiškumo dėsnis yra stabilus, ir galbūt žmogaus protui neįmanoma jo įveikti. Tai paskelbė žurnale *Medical Hypotheses*. Todėl medikai vis dažniau stengiasi pažengusių vėžio stadijų atvejais taikyti

natūralius gydymo būdus ir priemones bei suaktyvinti organizmo gynybos mechanizmus. Ypač svarbu profilaktika. Mūsų vėžio kilmės teorija kaip tik ir patvirtina profilaktikos svarbą, nors pati profilaktika kol kas didelių naujų ir negali pasiūlyti. Jei norime užkirsti kelią vėžiui, turime suprasti, kad pirmiausia reikia sveikai gyventi. Kaip reikia gyventi, kad nesusirgtume vėžiu, aprašyta mano knygelėje *Sveiko gyvenimo būdo privalumai užkertant kelią vėžiui* (2004 m.).

Tad gal pakartokite tas senas kaip pasaulis tiesas: kokie profilaktikos būdai taikytini?

Taisyklės paprastos: neterškime aplinkos, sveikai gyvenkime, nerūkykime, nepiktnaudžiaukime alkoholiu. Tai pirminė higieninė kryptis stabdant laštelių rezistentiškumą kancerogenams ir vaistams bei šviečiant visuomenę šiais klausimais. Išties, kaip natūraliai sustabdyti įgyto rezistentiškumo žalingiems veiksniams formavimąsi – tai dar nepradėta spręsti vėžio profilaktikos problema.

Trumpai tariant, nežadinkime mūsų laštelėse snaudžiančio žvėries.

Labai teisingai pasakytą. Pasaulyje labai daug literatūros tais klausimais. Be to, labai svarbu stiprinti organizmo imuninę ir hormoninę sistemą. Beje, niekas negali paaiškinti, kaip įvyksta savaiminiai beviltiškų ligonių išgyjimai. Histologiškai nustatytas vėžys, žmogus atsisako operacijos, skaičiuoja paskutines gyvenimo dienas – ir staiga pasveiksta! Pasaulinėje medicinos literatūroje aprašyta ne vienas toks atvejis, tačiau jie yra reti (pasveiksta maždaug vienas iš 10 tūkst. žmonių). Niekas negali paaiškinti, kaip tai įvyksta. Pamenu, kartą mūsų onkologams dėstiau, kad organizmas rezistentiškumo genus gražina į pirminę padėtį, kad jie neskatintų laštelių toliau dalytis. Todėl vėžys ir išnyksta.

Mūsų žinojimo spraga?

Neišspręstas klausimas. Tada kiekvienas gali aiškinti, kaip jam atrodo. Aš aiškinu, kad galima veikti natūraliai per rezistentiškumo mechanizmus, naudojant profilaktikos priemones, valant aplinką, aktyvinant imunines, hormonines ir kitų sistemų funkcijas.

Tačiau net ir gamtos prieglobstyje gyvenantys, sveiką maistą valgantys ir daug judantys žmonės juk taip pat sušergera? Juk gamta, kovodama su žalingais veiksniais, vis tiek rasta būdų, kaip „susidoroti“ su organizmu.

Kai labiau išsivystys organų transplantologija, žmonių amžių pavyks gerokai prailginti. Tačiau grįžkime prie mūsų pradėtos temos. Vis dėlto labai svarbu išlaikyti normalią homeostazę – viso organizmo, atskirų organų, laštelių. Kad visų jų veikla būtų nukreipta intensyviai kovoti su patekusiomis žalingomis medžiagomis, kurios žaloja pirmiausia laštelės, o galiausiai ir visą mūsų organizmą. Nepamirškime, kad kenksmingų veiksnių nemažai susiformuoja pačiame organizme, jam priešintis žalingiems poveikiams. Todėl nukenčia tai viena, tai kita organizmo sistema.

Tai organizmo atsakas į žalingų veiksnių poveikį?

Taip, iš aplinkos į organizmą patenka kenksmingų medžiagų, čia jos yra nukensminamos, ir, jei jų kiekis didelis, nespėjama pašalinti, todėl kenkia laštelėms.

Blogiausia, kad nuo paties žmogaus ne viskas priklauso: galima susimti ir nerūkyti, nepiktnaudžiauti alkoholiu, nepervargti fiziškai, gal tik psichologinio nuovargio ne visada pavyksta išvengti. Dėl maisto kokybės, bent jau miesto gyventojai nėra tikri – juk negali žinoti, ką nusiperka parduotuvėje.

Nukelta į 7 p.

Monografijos „Vėžys – lėtiniam žalojimui atsparių laštelių evoliucinė atmaina“ pristatyme (2000 m.): tuometinis Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Benediktas Juodka, prof. Konstantinas Povilas Valuckas ir knygos autorė prof. Elena Moncevičiūtė-Eringienė

Tokios Lietuvos istorijos dar nesame turėję. Ne vien dėl masto – bus išleista 13 vientiso tęstinio veikalų tomų, bet ir todėl, kad tai bus ne lietuvių tautos ir net ne Lietuvos valstybės istorija. Taip buvo rašomos visos ligšiolinės istorijos, bet šis apibendrinantis veikalas pirmiausia skirtas atskleisti Lietuvos kaip savito sociokultūrinio fenomeno raidą. Tai bus ne įvykių, bet procesų istorija, sociokultūrinį fenomeną suvokiant kaip istoriškai susiklosčiusių ir kitusių sociokultūrinių, kultūrinių, teisinių, etninių, konfesinių, politinių ir ūkinių procesų visumą.

Vadinasi, sąvoka *Lietuva* nesuauginama tik iki Lietuvos valstybės arba lietuvių tautos raiškos. Trylikatomėje bus kalbama (net ir savotiškai diskutuojama su kritišku skaitytoju) apie Lietuvą, istorinio laiko tėkmėje besiformuojantį, nuolat kintantį sociokultūrinį paveldą regiono ir Europos procesų visumai.

Šios trylikatomės Lietuvos istorijos kūrėjai – vidurinėsios kartos Lietuvos istorijos instituto istorikai ir archeologai bei su jais bendradarbiaujanti leidykla *Baltos lankos*. Ne vien istorikų bendrijai, bet ir platesnei visuomenei gerai žinomos pavardės: Algirdas Girininkas, Gintautas Zabiela, Artūras Dubonis, Jūratė Kiaupienė, Gintautas Sliesoriūnas, Zigmantas Kiaupa, Rimantas Miknys, Česlovas Laurinavičius. Išvardijome atsakinguosius tomų redaktorių, kai kuriems iš jų teks vadovauti kelių tomų rengimo autorių grupėms, o Č. Laurinavičiui reikės palpūti net prie keturių tomų.

Vis dėlto tai ne rekordas. Nors tarp išvardytųjų atskirų tomų atsakingųjų redaktorių tik viena moteris, bet būtent jai – Jūratei Kiaupienei lemta būti viso tęstinio trylikatomio leidinio atsakingąja redaktore. Prireikus jai teks tramdyti ryškių istorijos mokslo individualybių natūralų siekį išsiveržti iš numatytos koncepcijos gniaužtų, nes kiekvienas tyrinėtojas turi ir subjektyvų požiūrį į nagrinėjamas temas. Tai visiškai suprantama, ir niekas su subjektyvumu nežada kovoti. Tačiau pernelyg užpotojusį, jeigu taip atsitiktų, entu-

Ruoškime vietą lentynoje: ateina trylikatomė „Lietuvos istorija“

Lietuvos istorijos institute nagrinėjama „Lietuvos istorijos“ projektą

ziaumą vyriausiajai redaktorei tektų nukreipti griežta numatyto darbo kryptimi, nes bus siekiama visų 13 tomų veikalų vientisumo, visumos.

Tradicinėje Vilniaus knygų mugėje *Litexpo* rūmuose vasario 23–26 d. jau buvo spėtas pristatyti pirmasis tęstinio leidinio tomas *Akmens amžiaus ankstyvasis metalų laikotarpis*, skirtas Lietuvos priešistorėi. Tomo atsakingasis redaktorius – habil. dr. Algirdas Girininkas, be jo tomą taip pat rašė dr. Tomas Ostrauskas, dr. Vygandas Juodagalvis ir dr. Džiugas Brazaitis. Tome remiantis naujais archeologijos mokslo duomenimis aptariamas akmens ir bronzos amžiaus bendruomenių ūkis ir visuomenės gyvensena.

Po šio pristatymo ir kilo mintis surengti apskritąjį stalą, kur sukviestus visų tomų atsakinguosius redaktorių ir kitus pageidaujančius istorikus būtų galima aptarti projektą, kokio dar nėra buvę Lietuvos istorijos moksle. Kovo 8-ąją ši sumanymą pavyko įgyvendinti. Diskusijoje dalyvavo Lietuvos istorijos instituto direktorius habil. dr. Alvydas Nikžentaitis, Instituto tarybos pirmininkas dr. Edmundas Rimša, tęstinio 13 tomų leidinio atsakingoji redaktore prof. dr. Jūratė Kiaupienė ir atskirų tomų atsakingieji redaktoriai – habil. dr. Algirdas Girininkas, dr. Gintautas Zabiela, dr. Artūras Dubonis, prof. dr. Zigmantas Kiaupa, dr. Rimantas Miknys, dr. Česlovas Laurinavičius, vieno iš tomų bendraautoris dr. Darius Baronas, leidyklos *Baltos lankos* vyriausioji redaktore Gintautė Lidžiuvienė ir *Mokslo Lietuvos* vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas. Iš leidinio atsakingųjų

redaktorių diskusijoje nedalyvavo tik istorikas dr. Gintautas Sliesoriūnas.

Ką jau turime ir ko dar ne

Mokslo Lietuva. Pirmiausia noriu pasveikinti gerbiamuosius amžiaus projekto dalyvius su pradėtu darbu. Gera proga prisiminti iškilią istoriką Adolfą Šapoką (1906 02 13–1961 03 09). Ne tik todėl, kad vasarį paminėtos jo 100-osios gimimo metinės, bet ir todėl, kad praėjus 18 nepriklausomos valstybės gyvavimo metų jo redaguotoji ir 1936 m. išleista „Lietuvos istorija“ buvo bene pirmas šios rūšies apibendrinantis veikalas, skirtas politinei valstybės ir modernios tautos istorijai.

Dabar taip pat imamasi bendro Lietuvos istorijos veikalų, tiesa, didesnio užmojo, modernesnio turinio ir daug platesnio požiūrio į istoriją kaip visuomenės procesų visumą. Vadinasi, yra tam tikras giluminis ryšys tarp šių dviejų projektų: tam tikru metu pribreštama istorijos mokslo sintezėms, apibendrinimams.

Vis dėlto apskritojo stalo diskusijos dalyviams norėčiau užduoti gal ir savaiame suprantamą klausimą: kokia yra šios trylikatomės „Lietuvos istorijos“ būtinybė? Kodėl nepakanka to, ką ligi šiol turėjome? Regis, turime ne vieną skirtingų autorių parašytą Lietuvos istoriją, taip pat ir skirtingiems laikotarpiams, temoms ir įvykiams skirtas monografijas. Tarp jų – ir pastaraisiais metais pasirodžiusios sintezės: Edvardo Gudavičiaus „Lietuvos istorija iki 1569 metų“, Alfredo Bumblausko „Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795“, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro su-

burto autorių kolektyvo parengta „Lietuva 1940–1990. Okupuotos Lietuvos istorija“, Zigmanto Kiaupos „Lietuvos valstybės istorija“.

Alvydas Nikžentaitis. Atkreipėte dėmesį į laiko veiksnį – kada pribreštama istorijos mokslo sintezėms. 2000 m. daugelyje Europos šalių vy-

„Lietuvos istorijos“ I tomas pristatomas Lietuvos Respublikos Seime: „Baltos lankos“ leidyklos direktorius Saulius Žukas, leidinio vyriausioji redaktore prof. Jūratė Kiaupienė, antroje eilėje – Gintautas Zabiela, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys ir Česlovas Laurinavičius

ko nemažai konferencijų, kurių pagrindinė tema buvo istoriografinio pobūdžio veikalų, būtent pokomunistinėje ar posocialistinėje erdvėje, nagrinėjimas. Išryškėjo, kad istorinių apibendrinimų, kurie būtų visiškai nauji, arba bent kiek naujoviškesni, aptarinėjamoje erdvėje nėra daug. Prie apibendrinimų istorikai dažniausiai sėda dirbti tada, kai susivokia tame naujame gyvenamame laike.

Ką turėjome po 1936 m. pasirodžiusios vadinamosios *Šapokos istorijos*? Sovietmečiu buvo išėjęs Lietuvos TSR istorijos keturtomis, kuriame vertinimo klišės buvo duotos iš anksto. Vėliau, šiltėjant politinio gyvenimo klimatui, buvo imtasi projekto, kuris iki pabaigos taip ir nebuvo įgyvendintas. Mintyje turiu rusų kalba 1978 m. pasirodžiusią *Lietuvos TSR istoriją*.

Tai šiandien, 16 metų gyvenant nepriklausomos Lietuvos valstybės sąlygomis, vėl tarsi grįžtame prie tų pačių uždavinių, žinodami, kad nesame pirmieji. Pirmos visa aprėpiantios Lietuvos istorijos autorius čia yra šalia mūsų – tai Zigmantas Kiaupa, kuris mums yra savotiškas tarpininkas tarp jau padarytų darbų ir dabar pradėto įgyvendinti Lietuvos istorijos projekto.

Naujojo projekto esmė – ne vien apibendrinti tai, kas jau padaryta,

buvo žinoma ir seniau, pagaliau ir paties Z. Kiaupos jau spėta kai kas apibendrinti. Iš tikrųjų bus pamėginta pateikti apibendrintus istorijos ir archeologijos tyrinėjimus įvairiais laikotarpiais. Kitaip negu A. Šapokos redaguotoje *Lietuvos istorijoje*, naujajame projekte bus orientuojamasi ne vien į politinę Lietuvos istoriją ir ne vien į lietuvių paieškas Lietuvos istorijoje, bet dėmesys bus sutelktas pirmiausia į Lietuvos visuomenės istoriją. Tai visai naujas socialinis aspektas, mėginant suderinti kultūros ir politikos dalykus.

Patriotizmo vieta ne paraštėje

A. Nikžentaitis. Projektas rengiamas atsiliepiant į tam tikrus visuomenės poreikius. Matome, kad istorikai ir archeologai susitelkę ties konkrečiomis problemomis, tad atėjo laikas tam tikrą atiduoti duoklę visuomenei, pateikti apibendrintą Lietuvos istorijos, o kartu ir konkrečių epochų vaizdą. Šios knygos bus naudingos pirmiausia mokytojams ir visiems išsilavinusiems žmonėms, svarstantiems, kas yra patriotizmas dabartinėje visuomenėje, kaip turėtume žvelgti į istoriją ir t. t.

Šažoningai nesiekiau būti šio leidinio atsakinguoju redaktoriumi, nes esu įsitikinęs, kad už kiekvieną atskirą tomą turi būti atsakingi į konkrečius istorijos laikotarpius gilinesį asmenys.

„Lietuvos istorijos“ I tomo pristatymas Vilniaus knygų mugėje: leidyklos „Baltos lankos“ vyriausioji redaktore Gintautė Lidžiuvienė, tomo atsakingasis redaktorius archeologas dr. Algirdas Girininkas ir prof. Jūratė Kiaupienė

Atkelta iš 1 p.

Nors humanitarai ir socialinių mokslų atstovai yra aktyvūs ir premijų komitetui pateikė daugiausia ir labai gerų darbų, jų apdovanota mažiausiai, be to, nebuvo skirta premijų už taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtos) darbus. Ir kokia humanitarų darbų eksperimentinė plėtra galėtų būti vertinama? Nenutarta, ar tokia taikomąja veikla laikytinas žodynų sudarymas, ne visai aišku, kas yra ta eksperimentinė plėtra humanitarinių mokslų srityje. O premijų skaičių humanitarams už mokslo darbus didinti būtina.

Gili lietuvių literatūros vaga

Neabejotinai rekordininku tarp mokslo institucijų už daugiausiai premijuotų darbų, kaip ir kasmet, tapo Vilniaus universitetas. Jam skirtos net 6 premijos, be to, 2 premijos teko Vilniaus universiteto Ekologijos ir Imunologijos institutų mokslininkams. Kitoms apdovanotoms institucijoms teko po vieną premiją.

Premijuotųjų darbų apžvalga pradėsime nuo skriaudžiamųjų – humanitarų.

Vytauto Didžiojo universiteto prof. habil. dr. Leonui Fliorentui Gudaičiui 2005 m. mokslo premija paskirta už darbų ciklą *XX a. pirmo-*

Lietuvos mokslo premijos – 2005

Lietuvos mokslo premiją fizikui medžiagotyriminkui habil. dr. Eugenijui Gaubui įteikia laikinai einanti Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pareigas žemės ūkio ministrė prof. Kazimira Danutė Prunskienė, švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas ir Lietuvos mokslo premijų komiteto pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas

trilogijos 1 dalį *Pasakų atošvaistos* iškėlė kaip tautinį mitologinį epą.

1989–1991 m. L. F. Gudaitis parengė ir paskelbė Intos tremtinių pozijos antologiją *Benamiai*, savo išsaugotų 1940 m. dokumentų rinkinį

Lietuvos aneksija (1990 m.) su sovietinę aneksiją demaskuojančiu žemėlapiu ir Vakarų Lietuvos partizanų eilėraščių bei dainų rinktinę *Kovos keliu žengiant*.

L. F. Gudaičio knygos ir parengti leidiniai sulaukė daugelio skaitytojų atsiliepimų, recenzijų, visa tai užfiksuota jo 70-mečiui išleistame autobiobibliografiniame sąvade *Spauda ir žmonės* (2005 m.).

1971–1995 m. L. F. Gudaitis dirbo žurnalo *Nemunas* vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju, 1995–2003 m. vadovavo Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių literatūros katedrai, dabar yra VDU Senato na-

rys, nuo 1994 m. redaguoja V. Krėvės-Mickevičiaus įkurtą VDU mokslinį leidinį *Darbai ir Dienos*.

Pasaulinės lituanistikos lobyno dalis

Prof. Leonardui Saukai, Lietuvos MA tikrajam nariui, 2005 m. Lietuvos mokslo premija paskirta už darbų ciklą *Lietuvių tautosakos žinių sklaida ir praktinė aktualizacija*. Ciklą sudaro penki veikalai: *Lietuvių vestuvinės dainos (XIX–XX a. pr.)*, *Lietuvių liaudies dainų eilėdara*, *Lietuvių tautosaka* (1989 m.), *Lietuvių tautosaka* (1999 m.), *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, t. 1–15.

Tai daugiatomės unikalaus lietuvių tautosakos palikimo publikacijos, fundamentiniai veikalai, sudarantys svarią lituanistikos dalį. Įvairiašakis tyrinėtojo talentas padeda mokslininkui derinti teorinę ir taikomąją mokslinės veiklos kryptis.

Ligi šiol aktuali L. Saukos studija ir, ko gero, tokia liks ateityje – tai *Lietuvių vestuvinės dainos (XIX a.–XX a. pradžia)*. Parašyta 1958–1960 m., bet išspausdinta tik 1968 m. Jau tas tyrinėtojas iškėlė lietuviškų vestuvinė dainų originalumą, grožį ir poetinį tobulumą. Reikšmių ir faktų gausoje autorius sugebėjo pastebėti struktūrinį tiriama reiškinių esmės

siluetą, tipą ar rūšį modeliuojančią konstrukciją.

XX a. septintąjį ir aštuntąjį dešimtmečiais L. Sauka – vienas aktyviausių tautosakos rinkimo ekspedicijų dalyvių, taip pat iniciatorius, to palikimo sistemintojas ir skelbėjas. Parašė kelis skyrius *Lietuvių tautosakos apybraižai* (1963 m.), tuometinio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto folkloristų veikalui. Vėliau įniko į *Lietuvių tautosakos* penkiatomį. 1965 m. išėjo jo sudarytas III tomas *Pasakos*, 1967 m. – IV tomas *Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos*.

Antrasis L. Saukos mokslinės veiklos etapas įprasmintas puikia monografija *Lietuvių liaudies dainų eilėdara* (1978 m.). Pasak prof. Juozo Girdzijausko, tai yra *kapitalinis mokslo veikalas, kurio paunksmėje nublinksta visas, kas iki tol buvo rašyta apie lietuvių folkloro eilėdarą*. Estetinės analizės metodus derindamas su matematiniais (statistiniais, tikimybiniais), autorius įvairiapusisškai nušvietė esminius lietuvių tautosakos eilėdaros, melodijos ir sintaksinės intonacinės kalbos sandaros parametrus. Ištyrė per 120 tūkst. rankraštinė ir spausdintų tautosakos tekstų, daugiau kaip 2 tūkst. melodijų.

Tuo metu L. Sauka ėmėsi itin svarbaus lituanistinio šaltinio – daugiatomio *Lietuvių liaudies dainyno*

leidimo. Mokslininkas pasiūlė dainų publikavimo modelį, kuris ir tapo *Dainyno* struktūros ašimi. *Dainyno* redakcinės komisijos narys L. Sauka nuo VIII tomo tapo leidinio vyriausiuoju redaktoriumi. Jau išleista 18 *Dainyno* tomų.

Trečiasis L. Saukos mokslinės veiklos tarpsnis – sintetiškasis. Jis parašė du vadovėlius aukštesniųjų klasių moksleiviams *Lietuvių tautosaka* (1989 ir 1999 m.), su dr. K. Aleksynu publikavo *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteką* (1993–2004). Pastarieji rinkiniai yra neįkainojamos vertės šaltiniai lietuvių tautosakos praeičiai pažinti, dvasinei kultūrai suvokti. Išėjo 15 *Bibliotekos* tomų (7300 puslapių). L. Sauka sudarė leidinio struktūrą, parašė įvadinius straipsnius, pateikė pusę komentarų. Raštai išryškina J. Basanavičiaus asmenybės mastą, jo visuomeninės veiklos užmojus.

Akad. L. Saukos darbai – tai pasaulinės lituanistikos lobyno dalis, gerai žinoma pasaulio folkloristams. Mokslo premijos laureatas svariai tęsia istorinės-kultūrinės folkloristikos mokyklos tradiciją, kurią formavo J. Basanavičius, M. Biržiška, J. Baldauskas-Baldžius, Z. Slaviūnas, Amb. Jonynas. Išikimybė tradicijai nesutrūkdė L. Saukai išplėtoti kitą šios mokyklos kryptį – filologinę. Šios krypties atstovai esmine vertebe laiko estetinę tautosakos kokybę, o pačią tautosaką – savita ir savarankiška žodžio meno apraiška.

Priminsime, kad laureatas 1993–2001 m. buvo Lietuvių literatūros ir tautosakos Instituto direktorius, o nuo 2001 m. yra šio instituto Dainyno skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas, 2005 m. išrinktas Lietuvos MA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininku.

Kad branduolinės jėgainės būtų saugios

Persikelkime į technologijos mokslų kategoriją. Čia viena iš premijų teko prof. Eugenijui Ušpurui, prof. Juozui Augučiu, habil. dr. Algirdui Kaliatka, dr. Sigitui Rimkevičiui ir prof. emeritui Kaziu Kęstutiniui už darbų ciklą *Deterministiniai ir tikimybiniai tyrimai, inžineriniai sprendimai ir jų įgyvendinimas gerinant Ignalinos AE saugą ir patikimumą (1994–2004 m.)*. J. Augutis atstovauja VDU, K. K. Almenas – Merilendo universitetui (dirbo iki 1999 m.) JAV, o visi likusieji yra Lietuvos energetikos instituto darbuotojai. Tai šių autorių pastarųjų 11 metų (1994–2005 m.) mokslinės ir kūrybinės veiklos rezultatas.

Darbų ciklas aprėpia Ignalinos atominėje jėgainėje vykstančių procesų deterministinę ir tikimybinę analizę. Išnagrinėti neutroninės kinetikos ir termohidrauliniai avariniai procesai, vykstantys RBMK-1500 reaktoriuje, jo aušinimo kontūre ir gaubiančiose patalpose. Sukurtas bendrus termohidraulinius ir neutroninius procesus reaktoriuje sujungiantis modelis, pritaikant RELAP5-3D programų paketą. Tokį tarpusavyje susijusių ir vienas kitą veikiančių procesų sujungimą pradeda taikyti daugelis pasaulio mokslininkų.

Kita naujovė – geriausio įverčio metodologijos taikymas branduolinių jėgainių saugos analizėje. Šis metodas, kai geriausio įverčio programų paketais atliktų skaičiavimų rezultatai apibendrinami atliekant neapibrėžtumo ir jautrumo analizę, pasaulyje dar tik pradamas taikyti. Vadinas, lietuvių autorių darbai yra svarbus įnašas į tarptautinę bran-

Ilgametis literatūros tyrinėtojas prof. Leonui Fliorentui Gudaičiui atnešė 2005 m. Lietuvos mokslo premiją

sios pusės lietuvių literatūros ir spaudos palikimo problemos (1977–2004 m.). Autorius 1977–1986 m. parengė tritomį tarpdisciplininį enciklopedinį veikalą (*Platėjantys akiračiai, Laiko balsai ir Permainingi vejai*), skirtą 1904–1927 m. lietuvių literatūrinės spaudos tyrinėjimams. Nepriklausomybės metais šis veikalas buvo apgintas kaip habilitacinis darbas (1995 m.), būsimiems tyrinėtojams jis bus patikima atspirtis gilinantis į XX a. pradžios lietuvių literatūros reiškinis ir procesus.

Reikšminga L. F. Gudaičio studija apie žurnalistikos mokslą ir mokymą Lietuvoje 1922–1943 m., taip pat svarbios iš fragmentų atkurto Juozo Keliuočio žurnalistikos paskaitos, kurios dabar įtrauktos į šalies universitetų žurnalistų studijų programas.

Lietuvių literatūros, knygotyros ir spaudos istorijos etudais *Teisybė daugiaveidė* (1998 m.), parengtomis kai kurių primirštų autorių – J. Staniškausko, J. Žlabio-Žengės, Pr. Morikūno, A. Šmulksčio-Paparonio knygomis, leidiniu apie T. Lomsargį mokslo premijos laureatas praplėtė Lietuvos modernizmo kryptį aprašyk tyrinėjimo lauką, o parengtą ir 1993 m. paskelbtą A. Šmulksčio-Paparonio epinės

VGTU Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų laboratorijos vedėjas dr. Stasys Algimantas Goberis su žmona Genute

Biomedicinos mokslų srityje taikomosios mokslinės veiklos darbo autoriai Kazimieras Lukauskas, Pranas Sadauskas, Juzefa Ačaitė, Juozas Pieškus ir Vytautas Tamošiūnas

duolinių jėgainių saugos analizės metodologijų raida.

Darbu cikle pristatoma deterministinė ir tikimybinė analizė leido įvertinti Ignalinos AE saugos lygį, pasiūlyti pagrįsti inžineriniai sprendimai Ignalinos AE saugai ir patikimumui pagerinti. Daugelis jų įdiegti, pavyzdžiui, nauji reaktoriaus stabdymo ir avarinio aušinimo sistemų suveikimo algoritmai, papildoma stabdymo sistema DAZ, vėliau tapusi pagrindu antrajai nepriklausomai reaktoriaus stabdymo sistemai. Įdiegtus šias saugos sistemas, bet koks įvykis negali sukelti avarijos, kurios metu būtų pažeista aktyvioji zona (ši tikimybė sumažėjo nuo $4 \cdot 10^{-4}$ iki $5 \cdot 10^{-6}$).

Sukurta avarinių procesų bei tikimybinės 1 ir 2 lygio saugos analizės metodologijos gali būti taikomos ne tik Ignalinos AE, bet ir kitose AE su kanaliniais reaktoriais saugai ir patikimumui įvertinti. Įvairių tipų kanaliniai reaktoriai eksploatuojami ir statomi Rusijoje, Kanadoje, Indijoje, Pakistane, Kinijoje ir Didžiojoje Britanijoje. Vadinasi, Lietuvos mokslo premija apdovanoto darbų ciklo taikymo ribos toli peržengė Lietuvos sienas.

Glaudžiai bendradarbiaujant su pramone

Vieną technologijos mokslų taikomosios veiklos darbų mokslo premijai gauti pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas ir šio Universiteto Termoizoliacijos instituto taryba, AB *Mažeikių nafta* ir Lietuvos pramonininkų konfederacija. Tai darbų ciklas *Pramoninių šiluminių agregatų išklųjų ilgaamžiškumo ir efektyvumo problemų sprendimai* (1989–2004 m.), už kurį apdovanoti Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų laboratorijos

vadovas dr. Valentinas Antonovičius, šios laboratorijos vyriausiasis mokslo darbuotojas dr. Stasys Algimantas Goberis ir AB *Mažeikių nafta* generalinio direktoriaus pavaduotojas inž. Albertas Gimbutas.

Autoriai daug metų analizavo aukštų temperatūrų, agresyvios aplinkos, kietųjų dalelių srautų ir staigių terminių ciklų poveikius įvairiose pramonės šakose eksploatuojamų šiluminių agregatų išklųjų konstrukcijoms. Sukurta dešimtys aukštatemperatūrinių medžiagų, iširtos jų fizikinės ir mechaninės savybės, irimo procesų ypatumai veikiant aukštomis temperatūroms ir kitiems ardomiesiems veiksniais, parinktos tų medžiagų gamybos technologijos. Rezultatai apibūdinti 47 publikacijose, 13 iš jų įrašyta į Mokslinės informacijos instituto (ISI) sąrašą.

Šių medžiagų įdiegimas labai padidino šiluminių agregatų išklųjų ilgaamžiškumą, šios medžiagos eksploatuojamos dešimtyse Lietuvos pramonės įmonių – AB *Mažeikių nafta*, Vilniaus TE ir Ignalinos AE, energinių katilų ir buitinių šildymo įrenginių gamyklose, liejyklose, statybinės keramikos gamyklose, cemento ir trašų gamybos įmonėse.

Šios tyrimų krypties iniciatorius ir susiklosčiusios mokslinės mokyklos vadovas yra dr. S. A. Goberis. Jis kūrė neformuotą kaitrai atsparių medžiagų tyrimo programą, dalyvavo eksperimentuose. Paskelbė 47 publikacijas šio darbo tema. Atliko 24 darbus, įdiegiant sukurtas medžiagas šiluminių agregatų išklajose, dalyvavo eksploatacijos metu atliekant būklės monitoringą. Pranešimus apie šiuos darbus skaitė daugelyje mokslinių konferencijų Lietuvoje ir užsienyje.

Dr. V. Antonovičius dalyvavo neformuotą kaitrai atsparių medžiagų tyrimo programą, tų me-

džiagų savybių įvertinimo metodikos kūrime, įdiegiant eksperimentinę aparatūrą, skelbė mokslinės ir eksperimentinės plėtros rezultatus (26 publikacijos).

Inž. A. Gimbutas daug metų vykdė AB *Mažeikių nafta* šiluminių agregatų išklajų būklės monitoringą, atliko agregatų energijos sąnaudų vertinimus. Su darbo bendraautoriais analizavo, kaip sukurtųjų medžiagų savybės atitinka kiekvieno aparato darbo sąlygas. A. Gimbutas pasiūlė panaudoti daugiasluoksnius kaitrai atsparius blokus kamerinėse krosnyse vietoje projektuose numatytų šamotinių gaminių. Taip padidintas krosnių efektyvumas, sutrumpinami remonto darbai.

Įdiegtus autorių sukurtas aukštų temperatūrų ir ardančiųjų terpių poveikiui atsparias medžiagas, atskirų šiluminių agregatų tarpremontinis periodas padidėjo 2–3 kartus, kai kuriuose agregatuose atstatomųjų darbų sąnaudų ekonomija siekė milijonus litų.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

KVIEČIAME Į SUVAŽIAVIMĄ!

Kovo 25 d. (šeštadienį) Lietuvos mokslų akademijos Konferencijų salėje, (Gedimino pr. 3, Vilnius) įvyks Lietuvos mokslininkų sąjungos IX suvažiavimas. Kviečiame LMS narius ir svečius. Dalyvių registracija prasideda 9 val. Suvažiavimo pradžia 10 val.

LMS IX suvažiavimo dienotvarkė

Vilnius, Gedimino pr. 3, Lietuvos mokslų akademijos Konferencijų salė, 2006 m. kovo 25 d.

9.00–10.00 Suvažiavimo dalyvių registracija

RYTINIS POSĖDIS

Pirmininkauja: Juras Ulbikas, Vanda Žekonienė

10.00–10.30 Suvažiavimo atidarymas

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus sveikinimo žodis

Suvažiavimo svečių sveikinimai

Balsavimo ir mandatų komisijų rinkimas

10.30–10.50 LMS tarybos ataskaita ir pranešimas: „Mokslininko karjera – Europos rekomendacijos ir realybė“

Pranešėjas: Vygtas Gontis

10.55–11.15 Mokslininkai kaip interesų grupė ir jos vaidmuo „Lietuvos mokslo politikoje“

Pranešėjas: Antanas Kulakauskas

11.20–11.40 Nuo specialistų kalvės į mokslinės tiesos organizaciją: nepasisekęs žygis?

Pranešėjas: Egidijus Aleksandravičius

11.45–12.00 „Nevalstybinis mokslo sektorius ir Lisabonos strategija: papildomos galimybės Lietuvai?“

Pranešėjas: Juras Ulbikas

12.00–12.15 „Jaunosios mokslininkų kartos migracija: grėsmė ir galimybės“

Pranešėja: Brigita Serafinavičiūtė

12.20–12.40 Kavos pertrauka

POPIETINIS POSĖDIS

Pirmininkauja: Vladislovas Guoga, Vaclovas Tričys

12.40–13.40 LMS skyrių ir narių pasisakymai dėl padėties Lietuvos mokslo ir studijų sistemoje ir svarbiausių LMS tolimesnės veiklos kryptių. Norintieji kalbėti registruojasi sekretoriato iki kavos pertraukos

Pasisakymo trukmė – 5 minutės

13.40–13.55 Finansinės priežiūros komisijos ataskaita

Pranešėjas: Stasys Goberis

14.00–14.20 Kandidatų į LMS tarybą kėlimas

LMS tarybos rinkimai

14.20–14.40 Kandidatų į LMS pirmininko pareigybę kėlimas ir kandidatų pasisakymai

LMS pirmininko rinkimai

14.40 Suvažiavimo išrinkto LMS pirmininko žodis

Atradusi savąjį „Niutono obuolį“

Atkelta iš 4 p.

Bet pagal išgales reikia siekti tam tikro aukso vidurio – vartoti ekologiškai švarų maistą. Tai labai svarbu, deja, gali sutikti, kad ne visada pavyksta.

Teorija – kaip gamtos dėsnis

Kuo Jūsų, gerbiamoji Professore, teorija skiriasi nuo daugybės kitų vėžio kilmės teorijų? Jei neklystu, jau XIX a. buvo sukurtos pirmos vėžio kilmės teorijos.

Visos ankstesnės teorijos atspindi savo meto mokslinį lygį. Tbulėjant tyrimo metodikoms, gydymo praktikai, keitėsi ir teorijos. Mes pirmą kartą vėžio kilmės teorijoje prabilome apie gamtos dėsni – ląstelių įgyto atsparumo žalingiems veiksniams mechanizmą, pasireiškiantį formuojantis navikiniam procesui. Tai vienas svarbiausių biologinių dėsningumų. Tuo ši teorija skiriasi nuo visų ligi šiol buvusių ir esamų. Teorija tinka visoms pažeistoms ir vėžėjančioms ląstelėms. Savo esme rezistentiškumo genai yra ne kas kita, kaip ląstelės apsauga nuo žūties. Ląstelės turi rezistentiškumo genų, taigi joms suteikta atsparumo

galimybė išlikti keičiantis aplinkos sąlygoms. Todėl ląstelės dalijasi ir normaliai gyvuoja. Tačiau suerzintos jos grįžta į biologinių save reguliuojančių sistemų būklę, ima nežabotai augti, daugintis ir plisti į kitus organus, tada jau prasideda bėdos. Kol kas tik profilaktika gali padėti išvengti vėžinių susirgimų.

Tačiau gydymo tikslais Jūsų teorijos negalime pritaikyti?

Deja, ne. Teorija padeda suvokti, kad ląsteles reikia saugoti, kaip kad sakote, nežadinti „snaudžiančio žvėries“. Reikia sužadinti žmonių budrumą, kad jie patys nežalotų savęs. Įdomu, kad žurnalas *Medical Hypotheses* išspausdino nedidelę dalį mūsų siūlomų profilaktikos priemonių. Net nesitikėjau, kad mokslinis žurnalas greta teorijos spausdins profilaktikos rekomendacijas.

Taigi Jūsų teoriją vainikuoja jos kilnybė Profilaktika?

Taip ir yra. Tai teorijos praktinis pritaikymas. Ji galėtų būti naudinga visoms trims profilaktikos kryptims, taip pat padėti išsiaiškinti chemosensibilizatorių taikymo žala, siekiant sustabdyti rezistentiškumo formavimąsi šiuolaikinėmis cheminėmis

mis priemonėmis. Ląstelės, tapusios vėžinėmis, vėl apsigins dėl tų pačių suaktyvintų rezistentiškumo genų.

Išvada paprasta, kaip ir visos didžiosios tiesos: nori būti sveikas – toks ir būk: eik su gamta, nepriešink savęs su ja, aplinka, saugok savo organizmą nuo kenksmingų ir pražūtingų sąlygų.

Visi gamtos dėsniai, taip pat ir šis, kuriuo grindžiama mūsų teorija, yra labai paprasti, juos tik reikia rasti. Čia beveik pakartojau XIX a. žymaus rusų terapeuto Sergejaus Botkino išsakytą mintį: idėjos plauko aplink mus, reikia jas tik nutverti.

Kai vienas žurnalistas manęs paklausė, ar tai išradimas, ar atradimas, atsakiau: atradimas, nes tai susiję su gamtos dėsniais, o ne technologijų tobulinimu. Deja, atradimai fiksuojami tik Rusijoje. Nei Lietuvoje, nei kur nors Europos Sąjungos šalyse jie nėra registruojami. Registruojami tik išradimai.

Taigi mūsų atrastas gamtos dėsnis labai paprastas, bet jo pamiršti nereikėtų. Antraip gamta baudžia labai skaudžiai.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Už lietuvių tautosakos tyrinėjimus ir sklaidą 2005 m. Lietuvos mokslo premija įteikta akad. Leonardui Saukai

Modernusis mokslas ir jėzuitai (I)

Kovo 30–31 d. Kultūros, filosofijos ir meno institute vyks tradicinė kasmetinė Lietuvos mokslo istorikų konferencija, kurioje antrąją dieną pranešimus skaitys kviestiniai pranešėjai – Gediminas Ilgūnas ir prof. Romualdas Šviedrys (JAV). Pirmasis skaitys pranešimą *Sukilėlio Antano Mackevičiaus žygdarbis tuomet ir dabar, antrasis – Nauji duomenys apie jėzuitų nuopelnus mokslo raidai.*

Su prof. Romualdu Šviedriu jau kiek anksčiau *Mokslo Lietuvos redakcijoje turėjome progą pabendrauti, aptarti ir tokią temą kaip Modernusis mokslas ir jėzuitai. Ko gero, pati tinkamiausia proga šiai vis aktualėjančiai temai suteikti žalią gatvę ir mūsų laikraščio puslapiuose.*

Kas tai yra – modernusis mokslas

Gerbiamasis Profesoriau, ar nėra prieštaros pačioje formuluotėje: „Modernusis mokslas ir jėzuitai“? Net sovietmečiu buvo pripažįstama, nes faktas nepaneigiamas, kad Jėzuitų ordinas tiek daug, kaip joks kitas, nusipelnė universitetinio mokslo plėtrai visame pasaulyje. Kita vertus, pats šis Ordinas buvo įsteigtas kaip kovos su sparchiai plintančia reformacija įrankis, taigi pažangos tramdymo priemonė. Visada buvo stengiamasi pabrėžti jėzuitų klasingumą, nes ir sąvoka „jėzuitiškas“ reiškia klasingumą, visokiom priemonėm siekiant savųjų, dažniausiai viešai neskelbiamų tikslų. Pagaliau iš istorijos galima būtų pateikti ne vieną pavyzdį, kai Katalikų bažnyčia nesirinkdama priemonių stengėsi pajungti net ir žmogaus mąstymą, bet kokią visuomeninę minčių sklaidą. Tad ar tai nebuvo pažangos stabdys, net jei pačiai sąvokai „pažanga“ nesuteikume XVIII a. švietėjams būdingo atspalvio, vertintume gana kritiškai?

Jums neprieštaraujant pateiksiu Vilniaus universiteto pavyzdį. Kai 1773 m. Romos popiežius uždraudė Jėzuitų ordiną kaip susikompromitavusį, Lietuvoje ir Lenkijoje prasidėjo ekonominio ir visuomeninio pakilimo laiko-

tarpis, plito fiziokratų, Švietimo epochos idėjos. Švietimo ir mokslo reikalais buvo įpareigota rūpintis tais pačiais metais įkurta pasaulietinė institucija – Edukacinė komisija, iš esmės švietimo ministerija, kurios žinioje atsidūrė visos valstybės mokyklos. Vilniaus universitetas pakeitė pavadinimą, 1781 m. tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiąja mokykla. Tada Vilniuje ir prasidėjo tikras gamtos mokslų klestėjimas, susijęs su Žano Emanuelio Žilibero, Georgo Forsterio, Jano ir Andriaus Sniadeckių, Stanislovo Bonifaco Jundzilo ir kitais garsiais vardais. Sakoma: universitetas nusimetė scholastikos varžtus, žinios, mokslas, pažanga tapo prasidėjusios naujos – Švietimo epochos simboliais. O jėzuitai simbolizavo fanatizmą, tamsumą ir scholastikos pančius. Argi ne taip? Bet gal mūsų laikų modernusis pasaulis jau visai kitaip vertina prisimenamus XVIII a. įvykius?

XVIII a. – tai nėra Europos moderniojo mokslo pradžia. Modernusis mokslas ėmė formuotis XVII a., ir jėzuitai į tą procesą daug anksčiau buvo spėję įnešti savo didįjį įnašą.

Jėzuitai prisidėjo beveik prie visų moderniojo mokslo šakų plėtos. Pirmoji moderniojo mokslo šaka – astronomija. Jėzuitai patvirtino visus

Mokslo istorikas prof. Romualdas Šviedrys

liejo instrumentus, kuriuos ir naudojo astronomijos reikmėms. 1761 m. Veneros proslinkį stebėjo 120 mokslininkų, 30 iš jų buvo jėzuitai. Pavyzdžiui, anglams, vokiečiams, prancūzams teko savo mokslininkus specialiai siųsti į vietas, iš kurių buvo įmanoma stebėti proslinkį, o jėzuitams nereikėjo nieko siuntinėti – visose vietovėse, iš kur buvo galima matyti Veneros tranzitą per Saulės diską, jie turėjo savo žmonių ir observatorijų. Kai 1773 m. buvo uždarytas Jėzuitų ordinas, 30 iš 100 observatorijų buvo išlaikomos ir vadovaujamos jėzuitų.

Prie moderniojo mokslo raidos labai prisidėjo Euklidas, žymusis Antikos matematikas. Savo veikalė *Elementai* jis išdėsto vieną svarbiausių šiuolaikinio mokslo dalykų – siekį iš kuo mažiau fundamentinių postulatų išvesti kuo daugiau teoremų. Tai štai jėzuitai labai prisidėjo prie Euklido atradimų skleidimo. XVI a. žymus matematikas jėzuitas Kristofelis Klavijus (Christopher Clavius, 1538–1612 m.) geriausiai išvertė Euklido *Elementus* į lotynų kalbą, parašė išsamius komentarus. Šis vertimas buvo išleistas daugybę kartų ir naudotas visuose jėzuitų universitetuose ir kolegijose. Iki Jėzuitų ordino panaikinimo 1773 m. šią Euklido knygą jie buvo išvertę net į kinų kalbą.

Graikų mokslas buvo grindžiamas tuo, kas nekinta, o modernusis – tuo kas greitai kinta. Pirmas toks pavyzdys – Antrasis J. Keplerio dėsnis: planetos spindulys vektorius per lygius laiko tarpus nubrėžia lygius plotus. Izaokas Niutonas (1643–1727 m.) ir Gotfrydas Vilhelmas Leibnias (Gottfried Wil-

helm Leibnitz, 1646–1716 m.) įvedė diferencialinį ir integralinį skaičiavimą kaip naują mokslo kalbą, ir prie to labai prisidėjo jėzuitai. Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto auklėtinis jėzuitas Adomas Adamandas Kochanskis (1631–1700 m.), Vakarų mokslo pasaulyje garsėjęs mechanikos ir matematikos darbai, vėliau

Jėzuitų palikimas Pekino observatorijoje

dėstęs Europos universitetuose, ilgainiai palaikė mokslinius ryšius su G. V. Leibnicu, prisidėjo prie šio moderniojo mokslo plėtos.

Dar vienas svarbus moderniojo mokslo požymis – išrasti įvairūs prietaisai, tarsi išplečiantys žmogaus jauslių galimybes. Juk teleskopai padeda matyti taip toli, kaip prietaisais „neapsiginklavusi“ žmogus akis niekada negalėtų pažvelgti. Tai štai jėzuitai, kaip jau minėta, labai prisidėjo prie teleskopų gaminimo, o XVIII a. pirmavo elektros tyrinėjimų srityje.

Tobulinant pasaulio pažinimo instrumentus, ne mažiau svarbus buvo

pasaulio pažinimas per keliones. Jėzuitai ne tik labai daug keliavo, bet ir visas žinias apie savo reikšmingus geografinius atradimus siųsdavo į Europą. Jie ištyrinėjo 5 iš 8 didžiausių pasaulio upių: Amazonę, Nilą, Misisipę, Misūrį ir Orinoką. Daug nuveikė kartografijos srityje, pavyzdžiui, sudarė Kinijos žemėlapius, pirmieji perėjo Tibeto kalnyną (iš Indijos į Kiniją). Negana to, iš įvairių pasaulio kampelių į Europą atvežė iki tol nematytų augalų, pavyzdžiui, iš Filipinų – kameliją, iš Kinijos – vaistingą ženšenį, daug kitų dabar mums įprastų augalų.

Vienas svarbiausių moderniojo mokslo postulatų – reikia ne tik atrasti, bet ir keistis mokslinė informacija apie atradimus. Jėzuitai tai darė labai aktyviai: dėstė ir rašė mokslinius straipsnius, matematikos, geometrijos vadovėlius, sudarinėjo žemėlapius. Tam jie negailėjo lėšų.

Jeigu G. Galilėjų laikytume moderniojo mokslo tėvu, tai tektų pripažinti, kad jėzuitas K. Klavijus – moderniojo mokslo senelis. Tik dabar paaiškėjo, kad jaunystėje G. Galilėjus bendravo su K. Klavijumi – žymiausiu to meto matematiku. Iš jo gaudavo jėzuitų vadovėlių, kuriais remdamasis formulavo savo moderniosios fizikos darbus. Taigi galima teigti, kad G. Galilėjus iš dalies yra jėzuitų auklėtinis, nors tiesiogiai pas juos nesimokė. Beje, labai geras matematikos dėstymas jėzuitų kolegijose (jų XVIII a. buvo daugiau kaip 700) ir K. Klavijaus mokslinė veikla turėjo daugiausia įtakos, kad labai išaugo matematikos prestižas, būtent ši mokslo šaka tapo vienu svarbiausių moderniojo mokslo požymių.

Ar Koperniko veikalo tikrai niekas neskaitytė

Vis dėlto mums pokalbio pradžioje būtina apibrėžti, kas tai yra modernumas, kaip mes jį suprantame moksle. Juk apie modernųjį meną prabilta tik XX a., tačiau modernumas moksle suprantamas kitaip?

Savo veikalo *Apie dangaus sferų sukimąsi* (parašyto 1515–1533 m., išspausdinto 1543 m. Niurnberge) įžangoje Mikalojus Kopernikas (1473–1543 m.) išdėsto savo naują kosmologinę sistemą. Jos esmė sudaro tai, kad Saulė nejudą, o aplink ją skrieja Žemė, besisukanti aplink savo ašį, be to, pati Žemės ašis svyruoja. Tačiau visi šie teisingi teiginiai neturėjo įrodymų, nes trūko naujos fizikos paradigmos.

Fizikos mokslas „vėlavo“, bent jau lyginant su M. Koperniko dėka išibėgėjusia astronomija?

Galima sakyti ir taip.

Naują paradigmą fizikai suteikė I. Niutonas. Jis susies dangaus ir Žemės kūnų mechaniką, bet tai įvyks tik XVII a. pabaigoje, kai I. Niutonas savo klasikiniame veikalė *Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai* (1687 m.) suformuluos klasikines mechanikos pagrindus, visuotinės traukos dėsnį ir dangaus kūnų judėjimo teoriją. O M. Koperniko laikais tokių įrodymų ir dėsnų dar nebuvo atrasta. Turėjo praeiti keli dešimtmečiai, kol Niutono paradigma išgaliojo ir išstūmė Dekarto paradigmą.

Pirmieji tikri įrodymai, kad juda

Jėzuitas Ferdinandas Verbiestas nuliejo žalvarinius astronomijos instrumentus Pekino observatorijai

Galilėjo Galilėjaus (Galileo Galilei, 1564–1642 m.) atradimus teleskopu, pirmavo teleskopų gaminimo srityje, dovanojo teleskopą Johanui Kepleriui (Johannes Kepler, 1571–1630 m.). Jie astronomijos mokslą perkėlė į Kiniją ir 200 metų jį ten dėstė. 1673 m. Ferdinandas Verbiestas (Ferdinand Verbiest, 1623–1688 m.) Kinijoje nu-

Romos kolegija (Collegio Romano) – didysis matematikos centras. Čia XVI a. dėstė Kristofelis Klavijus ir kiti žymūs jėzuitai

ne Saulė, o Žemė, buvo pateikti tik XVIII a., kai anglų astronomas Džeimsas Bredlis (James Bradley, 1693–1762 m.) Grinvičo astronomijos observatorijoje apie 1728 m. pastebėjo šviesos aberacijos ir Žemės ašies nutacijos reiškinius. Nutacija – tai Žemės sukimosi ašies virpesiai, prisidedantys prie precesijos. D. Bredlis pastebėjo, kad dėl Žemės judėjimo, stebint dangaus kūnus, teleskopą reikia šiek tiek palenkti. Tas posūkio kampas rodo, kad Žemė sukasi apie Saulę. Tačiau fiziniai šio reiškinio įrodymai, kad Žemė sukasi apie savo ašį ir kad yra žvaigždžių paralaksas – tai jau tik XIX a. įrodymas.

Gerai, tik kuo čia dėti jėzuitai?

M. Koperniko laikais ir gerą šimtmetį po jo daugelis tyrinėtojų, jėzuitų ir ne jėzuitų, galėjo tvirtinti, kad M. Koperniko teorijai nėra įrodymų.

Nėra įrodymų, vadinasi, ne teorija, o tik hipotezė.

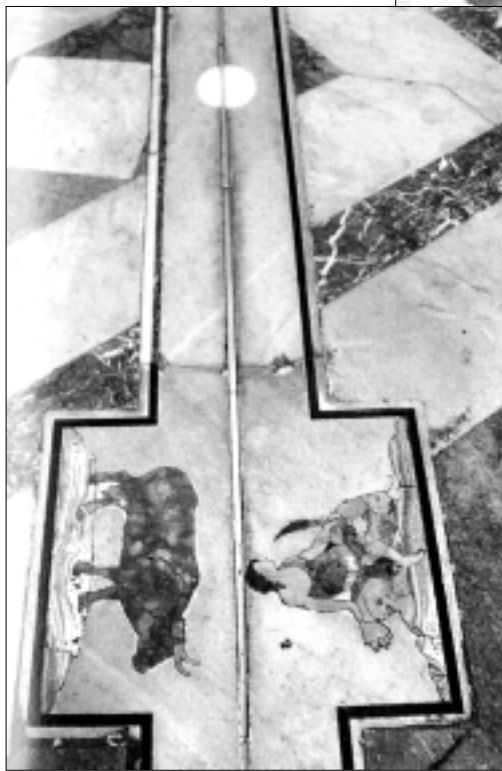
Iš tikrųjų tai buvo patvirtinta astronomo ir astronomijos istoriko Oveno Gingridžo (Owen Gingerich) parašytoje knygoje. Jis peržiūrėjo beveik visus išlikusius pirmojo (1543 m.) ir antrojo (1566 m.) leidimo M. Koperniko knygos egzempliorius ir įsitikino, kad astronomai labai dažnai naudojami šia knyga. Tyrinėtojus traukė daug paprastesni skaičiavimai. Šioje knygos dalyje – o ji sudaro 95 proc. – parašėse gausu komentarų, diagramų, papildymų. Tačiau tos knygos dalies, kurioje M. Kopernikas dėsto savo teoriją, puslapių parašė visiška tuščios.

Tačiau, turėdami mintyje O. Gingridžo tyrinėjimus, galime sakyti, kad nėra gryna tiesa teiginys, kad M. Koperniko knygos, net jos pradžia niekas neskaitė?

Ta knyga buvo labai skaitoma. Tačiau štai į ką reikėtų atkreipti dė-

mesį. Maždaug po 70 metų po knygos pasirodymo ji buvo katalikų įtraukta į draudžiamų knygų indeksą su nuoroda *until corrected*, t. y. kol bus pataisyta. Cenzūra turėjo išbraukti tam tikrus šios knygos sakinius, teiginius.

O. Gringridžiui patiko keliauti, tad jis su žmona išsirengė į keliones po pasaulį, kurių metu įvairių kraštų bibliotekose ieškojo garsiosios M. Koperniko knygos pirmos ir antros la-

Saulės atvaizdas kerta meridiano liniją lygiai vidurdienį (pavasario metas)

du. Buvo atvykęs net į Vilnių, nes Vilniaus universiteto bibliotekoje yra pirmosios laidos M. Koperniko knyga.

Jis parodė, kaip negailestingai Romoje, Romos kolegijoje saugomas egzempliorius buvo jėzuitų indekso cenzorių išbrauktas. Juodu tušu perbrauktų eilučių neįmanoma išskaityti. Laimė, toli nuo Ro-

Saulės meridianas Duomo katedroje Palerme (Sicilijoje)

mos, kituose pasaulio kraštuose atsidūrė M. Koperniko knygos egzemplioriai išvengę cenzorių nagų. Kitose šalyse dirbę jėzuitai pripažino Romoje padarytą didelę klaidą, kad M. Koperniko veikalas atsidūrė tarp indeksui priskirtų knygų, – jau visame pasaulyje ja buvo naudojama. Ja taip pat naudojosi jėzuitai, kai atlikdavo astronominius skaičiavimus. Matyt, kartais lemdavo ir aukštosios bažnytinės valdžios tarpusavio nesutarimai, savotiška šeimyninė diskusija. Kitaip tariant, nei Prancūzijoje, nei Ispanijoje, nei Vokietijoje jėzuitai nekreipė dėmesio į draudimą naudotis, kol bus pataisyta. Kinijoje iš tos M. Koperniko knygos jėzuitai net dėstė astronomiją.

Astronomija – jėzuitams išskirtinis mokslas

Žodžiu, toliau nuo Romos ir savos valdžios gyvenantys jėzuitai nepaisė nurodymų? Sveikas protas nugalėjo?

Visaip būdavo. Buvo ir tokių jėzuitų, kurie stengėsi įrodyti, kad M. Koperniko mokslas klaidingas, įrodinėjo, kad kūnai krinta skirtingu greičiu. Tam pasitelkdavo labai tikslus laikrodžius. Vis dėlto tokių buvo nedaug. Ne kas kitas, o jėzuitai pirmieji patvirtino G. Galilėjaus stebėjimų teleskopu rezultatus. Jėzuitai buvo ir teleskopų gamybos pionieriai. Kūrė optines teorijas, kaip gaminti teleskopų lešius. Buvo sukurtas teleskopas reflektorius, kuriame naudojamas veidrodis padėjo išvengti vaizdo iškraipymo efekto, būdingo teleskopams refraktoriams.

Antai teleskopus gaminęs jėzuitas Nikolas Zuki (Nicholas Zucchi, 1586–1670 m.) padovanojo J. Kepleriui jo pirmą teleskopą, todėl vėliau J. Kepleris gynė jėzuitus nuo protestantų puolimų (nors jis pats buvo protestantas). Apskritai jėzuitų nuopelnai astronomijos srityje labai dideli, jų aukštoji valdžia jiems per daug netrukė. Čarlzas Malapertas (Charles Malapert, 1580–1630 m.), dėstęs Kališe, Lenkijoje, pirmą kartą panaudojo teleskopo pusiaujinę montuotę, ji dažniausiai naudojama iki šiol.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vis tebeieško dar neaptiktų vertybių

Prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis dėkoja „Bibliografijos rodyklės“ sudarytojoms Angelei Putelienei ir Laimai Zinkutei

Profesorius Juozas Algimantas Krikštopaitis vis dar kopija į savo gyvenimo kalnus, vieną po kitos įveikdamas aukštumas ir viršukalnes, kurias pats ir užsibrėžia įveikti. Tiesa, šiandien vienas aktyviausių XX a. šeštojo ir septintojo dešimtmečio Lietuvos alpinizmo sąjungos dalyvių į tikrus kalnus jau nebekopia, nebent mintimis ir prisiminimais, tačiau maštančio ir kūrybingo žmogaus gyvenimas juk iš tikrųjų yra nuolatinis kopimas aukštyn pažinimo keliu.

Šį kartą įveikta dar viena viršukalnė, beje, kaip ir ankstesnės, įgijo knygos pavidalą. *Pasakojimų sandara: struktūrinė tikrovė aiškinančių tekstų interpretacija* – tai septintoji J. A. Krikštopaičio monografija, kurios sutiktuvės kovo 13-ąją vyko Lietuvos mokslų akademijos salėje. Diena ne atsitiktinė, pasirinkta ne vien dėl gražaus skaičiaus. Teisybė, kai kuriems knygos pasitiktuvė dalyviams mįslinga datos reikšmė paaiškėjo tik renginiui persiritus į antrąją fazę, kai atėjusieji su gėlėmis ėmė autoriui sveikinti su iškilium gimtadieniu.

Galima tik stebėtis, kad tas pats autorius parašė *Pasakojimų sandarą* ir apgynė disertaciją iš tarsi sausos technikos mokslų srities, skirtos technikos mokslų kandidato laipsniui įgyti. Tarp šių dviejų tokių skirtingų sričių – net 44 metų tarpas. Ne iš karto išskristalizavo tikrasis pašaukimas, nors visados artimesni pri-gimčiai buvo humanitariniai polinkiai. Kaip kopimas į kalnus, taip ir tikrojo pašaukimo paieškos, matyt, buvo būtinos ir vedė per studijas Vytauto Didžiojo universiteto, reorganizuoto į Kauno politechnikos institutą, Chemijos fakultete, vėliau aspirantūrą Lietuvos MA Statybos ir architektūros institute, pagaliau darbą Fizikos ir matematikos, Puslaidininkių fizikos institute. Ta trauka į humanitarinę sritį kiek aiškiau pasireiškė nuo 1972-ųjų, kai J. A. Krikštopaitis įsitraukė į akad. Pauliaus Slavėno vadovaujamo gamtos moks-

lų ir technikos istorijos tyrinėtojų būrelio veiklą. Po kelerių metų pradėjo studijas Maskvos M. Lomonosovo universitete ir TSRS Gamtos mokslų istorijos institute. Ten parašė ir apgynė filosofijos mokslų daktaro disertaciją *Sampratų apie materijos medžiagiškumą evoliucija. Istorinė metodologinė analizė*.

Publikacijos gamtos mokslų, technikos istorijos ir filosofijos temomis neliko nepastebėtos, tad nuo 1978 m. J. A. Krikštopaitis pakviečiamas dirbti į Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės institutą (dabar Kultūros, filosofijos ir meno institutas). 1993 m. nostrifikavęs tuometinį mokslų daktaro laipsnį, J. A. Krikštopaičiui pripažįstamas habilituoto daktaro (humanitarinių mokslų, filosofijos) laipsnis, vėliau suteiktas ir profesoriaus vardas.

Tapęs vienu iš Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos organizatorių, J. A. Krikštopaitis jau daug metų yra jos vadovas. Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos prezidentas, spėjęs organizuoti tris tarptautinius Baltijos valstybių mokslo istorikų forumus, o nuo 1994 m. kasmet rengia mokslo istorijos ir filosofijos konferencijas *Scientia et historia*. Išrinktas Latvijos ir Estijos mokslo istorikų ir filosofų sąjungos garbės nariu, organizavo simpoziumus Pasauliniuose mokslo istorikų kongresuose Mexico-City (2001 m.) ir Pekine (2005 m.); už tai ką buvo apdovano-tas garbės raštais.

Plačią, įvairiašakę profesoriaus veiklą pristatinėti galėtume ilgai, bet norisi žodį kitą pasakyti ir apie tai, kas į jo *Curriculum vitae* nepatenka, plačiau gal ir nėra žinoma. Jau vien tai, kad J. A. Krikštopaitis sugebėjo prie Lietuvos mokslo istorijos reikalų pritraukti Niujorko politechnikos universiteto profesorių Romualdą Šviedrį, paskatino jį žiniomis ir patyrimu dosniai dalytis su gimtosios Lietuvos jaunimu, Kauno technologijos universiteto mokslo istorijos magistrantais, nusipelnė ypatingo dėmesio.

Nukelta į 11 p.

Akad. Leonardas Sauka Jubiliatui įteikia Lietuvos mokslų akademijos garbės raštą

Kristoferis Klavijus – žymiausias XVI a. matematikas – įvykdė kalendoriaus reformą, kurią 1582 m. paskelbė popiežius Grigalijus XIII

Kas yra enciklopedininkas

Gerbiamasis pone Antanai, sveikindami Jus su iškilia gyvenimo data, paklausime: esate enciklopedininkas, tačiau kiek ši sąvoka šiaandien tinkama vartoti? Ar Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto darbuotojus galima vadinti enciklopedininkais?

Šiais laikais, ko gero, niekas savęs negalėtų įvardyti kaip enciklopedininko. Taip gausu žinių, kad vienam žmogui jų aprėpti neįmanoma.

Švietimo epochos suformuluota prasme gal būtų sunku save ar ką kitą vadinti enciklopedininku. Bet žinių visuomenėje gal kitaip turėtų būti suprantama ir enciklopedininko sąvoka.

Lengviausia būtų pasakyti, kad enciklopedininkas – tai žmogus, prisidedantis prie enciklopedijų leidybos. Tuo dabartinė reikšmė skirtusi nuo švietėjų vartotos sąvokos.

Kaip pasikeitė enciklopedijų leidybos epocha, kuri ne tik praėjo pro Jūsų akis, bet Jūs pats jėgė kuo aktyviausiai dalyvavote?

Enciklopedijų leidyba, kaip ir bet kuri kita leidyba, priklauso nuo aplinkos, kurioje žmogui tenka gyventi ir dirbti. Pirmas mano žingsnis, pradėjęs dirbti Vyriausiojoje enciklopedijų redakcijoje, buvo *Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos* III tomo rengimas. Paskui atėjo metas *Lietuviškajai tarybinei enciklopedijai*, kurios išėjo 13 tomų. Rengėme *Tarybų Lietuvos enciklopedijos* keturtomį. Kaip visa to meto leidyba, taip ir enciklopedijų leidyba, buvo labai kontroliuojama, cenzūruojama, daugeliui faktų skelbti reikėjo gauti leidimus.

Ar prie tų suvaržymų buvo įmanoma prisitaikyti?

Enciklopedijų leidybai taikytos bent šiek tiek tokios išimties – informaciją buvo galima pateikti objektyviau. Faktai yra faktai. Tačiau tą informaciją reikėjo dar vienaip ar kitaip įvardyti. Pavyzdžiui, aprašant daugumą Lietuvos Respublikos valstybės, kultūros ir visuomenės veikėjų kone kiekvienam buvo prisegama „buržuazinio veikėjo“ ar „buržuazinio nacionalisto“ etiketė.

Ką daryti su senomis enciklopedijomis

Tarybinės enciklopedijas dabar jau galima mesti į šiukšlių dėžę?

Jokiu būdu. Visose lietuviškose sovietinėse enciklopedijose pateikta labai daug objektyvios informacijos. Žinoma, pati tų enciklopedijų straipsnių tematika ir apibūdinimai šiandieninį skaitytoją gali erzinti. Pavyzdžiui, 1918 m. Lietuvos nepriklausomybę paskelbusi Lietuvos Taryba vadinama „lietuvių buržuazijos politiniu centru, Lietuvos buržuazinės valstybės kūrimo organu“. Tose enciklopedijose iškelta daug sovietinių veikėjų, so-

Toks tas mūsų dienų enciklopedininko gyvenimas

„Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ vyriausiasis redaktorius Antanas Račis

Šioje publikacijoje pamėginsime susieti du dalykus: pristatysime *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* tik ką pasirodžiusį IX tomą ir kartu vieną iš jos kūrėjų, Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktoriaus pavaduotoją redakciniams darbams, *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* vyriausiąjį redaktorių Antaną Račį.

Institutas VLE IX tomą pristatys Lietuvos mokslų akademijos salėje kovo 24-ąją, renginio programoje numatyti ir „kiti klausimai“. Galima spėti, kad taip užšifruotas kuklus Antano Račio 70-mečio pagerbimas. *Mokslo Lietuva* tą daro diena anksčiau, nes pasirodys kovo 23-ąją.

Kas atveda žmones į Mokslo ir enciklopedijų

vietinių partizanų, smulkių vadinaimų revoliucinio judėjimo veikėjų, bet nerasis nė vieno Lietuvos partizano.

Nebuvo nė tokios sąvokos – Lietuvos partizanai.

Buvo „buržuaziniai nacionalistai“ ir „banditai“. Mąstantis skaitytojas ir iš tų enciklopedijų galėjo nemažai pasisemti, tik reikėjo atsieti objektyvią informaciją nuo ideologinių priemaišų, nebūtinai kreipti dėmesį į apibūdinimus. Į sovietiniais laikais išleistas enciklopedijas siūlyčiau žvelgti kaip į tam tikrą istorinį ir to meto kultūros paveldą. Tiek *Lietuvių enciklopedija*, kuri buvo išleista Bostone, tiek ir sovietinio laikotarpio enciklopedijos dar ilgai tarnaus mokslininkams, meno žmonėms, pagaliau ir kiekvienam mąstančiam inteligentui.

Visoje Lietuvos Respublikos lai-

kotarpio meninėje kūryboje sovietinės okupacijos metais buvo ieškoma ne tiek meniškumo, kiek klasinės ar ideologinės kovos atspindžių. Kartais ten jokios kovos nė su žiburiu

smerkiamam idealizmui, tai ką kalbėti apie tarpukario literatus ar menininkus. O kaip šiandien „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ tuos materializmo ir idealizmo priešpriešos klausimus sprendžiate?

Pirmiausia nėra priešinama. O sąvokos išliko, niekur nuo jų nepabėgsi. Stengiamės pirmiausia iškelti, kas mąstytojų, pradedant nuo antikos, kūryboje buvo pozityvu, reikšminga. Juk tuo ji mums ir svarbi.

Apie atgyvenas

Mūsų politikai, ir ne tik jie, ypač mėgsta savo idėjinius priešininkus kaltinti „sovietiniu mentalitetu“.

Tarsi būtų visų mūsų nauja prigimtinė nuodėmė – „sovietinis mentalitetas“. Užsienio lietuviai kartais pavadina „tarybukais“. Kaip Jūs į tai žvelgiate?

Aš siūlyčiau vertinti pirmiausia

leidybos institutą? Įvairūs keliai. Antaną Račį atvedė du: potraukis matematikai, pasireiškęs dar mokantis Pasvalio vidurinėje mokykloje, ir ne mažesnis literatūros pomėgis. Mokykloje rašė eiles ir žvaliai gliaudė nelyginant riešutus matematinius uždavinius. Vis dėlto atėjus metui rinktis studijų sritį, pasirinko lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete. Įgijęs aukštąjį išsilavinimą, 10 metų lietuvių kalbos mokė Vilniaus krašto mokinukus, iš kurių pats pramoko lenkų kalbos, tiksliau, jų vietinės tarmės.

Įgavęs išminties ir gyvenimiškos patirties perėjo dirbti į tuometinę Vyriausiąją enciklopedijų redakciją, daug dešimtmečių atidavė labai sudėtingam ir įdomiam enciklopedininko darbui. Apie tai ir kalbamės su ANTANU RAČIU.

pozityvius dalykus, viską suversti tik santvarkai – neteisinga. Prisimenu, sovietų laikais alkoholizmas buvo vadinamas kapitalizmo atgyvena. Šiuo metu girdime, kad tai sovietmečio palikimas. Kad Lietuvos kaime labai gerinama, tai, girdi, sovietai išmokė. Jeigu to nebūtų mokę, tai kaime niekas negertų... Nesąmonė. Toks klišių taikymas juokingas.

Tada kalbą pasukime prie mokslinės-informacinės literatūros leidybos reikalų. Kai pradėjote rengti 20 tomų „Visuotinę lietuvių enciklopediją“, dar mažai buvo vartojamos „žinių visuomenės“, „žinių ekonomikos“ sąvokos. Gal dažniau buvo minima informacinė visuomenė. Kai išleidote IX tomą, ar enciklopedininkai pasijuto žinių visuomenės atstovais?

Kol kas didelės įtakos nauji terminai mums nedaro. Nieko nepadarysi, tokia yra enciklopedijų paskirtis – nesiblaškyti. Žinoma, paskutiniame XX tome bus įdėti straipsniai *Žinių visuomenė, Žinių ekonomika*. Nors mūsų Instituto parengtame vadyne tokių straipsnių dar nebuvo numatyta. O VIII tome straipsniai *Informacinė visuomenė, Informacinės technologijos, Informacinių technologijų teisė* jau yra.

Kai emocijos virte virė

Kai 2001 m. pasirodė „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ I tomas, jį svarstant Lietuvos mokslų akademijos salėje buvo ištis labai karšta. Kaip Jūs dabar prisimenate ir vertinate tą diskusiją?

Iš tiesų buvo pareikšta įvairių minčių dėl dviejų pagrindinių problemų: dėl kitų kalbų tikrinių vardų rašybos ir kai kurių idėjinų dalykų. Diskusija dėl tikrinių vardų rašybos iki dabar tai nuščiūva, tai vėl išliepsnoja. Kai kurie skaitytojai negali priprasti prie tikrinių vardų autentiškos formos. Viskas priklauso nuo to, ko žmogui reikia. Jeigu reikia autentiškos formos, tai jam patogu taip, kaip mes ir pateikiame *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*. Kitiems patogesnė adaptuota forma. Rašto kalboje, žmogui, skaitančiam užsienio kalbomis, patogesnis tikrinių vardų rašymas autentiška forma.

Pabandykite pakeliauti po Prancūziją ar Angliją su adaptuotais tų šalių žemėlapiais – nieko neišeis. O klausydamiesi radijo girdime adaptuotą formą. Tuo šnekamoji kalba ir skiriasi nuo rašto kalbos. Jeigu enciklopediją įgarsintume, tai taikytume adaptuotą formą. Beje, *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* greta antraštes autentiška forma pateikiama ir adaptuota forma, be to, dar pateikiamas nuorodinis straipsnis adaptuota forma. Taigi skaitytojas gali susirasti straipsnį žinodamas bet kurią formą.

Antra problema, dėl kurios mus kritikavo – tai tariamas enciklopedijos ideologizavimas. Mus kritikavo „iš kairės“, kad esame „dešinieji“, o tikrieji „dešinieji“ puolė, kad esame kairuoliai ir nutylime Lietuvos partizanų judėjimą, didesnius mūsų su sovietiniais kariniais daliniais ir t. t.

Jei ko ir neparasėme, tai tik iš nežinojimo, o ne dėl ideologinių priežasčių. Buvo pareikštas pageidavimas aprašyti visas Lietuvos gyvenotojų tremties vietas. Tada aiškinome, kad yra išleista speciali knyga, kurioje nurodytos trėmimų vietos, todėl aprašėme tik svarbesnes iš jų.

Ir trečias kaltinimas – kad *Enciklopedijoje* per maža lituanistikos. Jei lyginsime su Bostone išleista *Lietuvių enciklopedija*, tai pamatysime, kad ten lituanistikos ištis daugiau. Tos enciklopedijos rengėjai aprašė

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto kolektyvas

nerasi, bet jos buvimo uoliai ieškoma ir „randama“.

Jeigu Aristotelio ir Platono filosofijoje buvo sugebama rasti, kur jie „nukrypo“ nuo materializmo ir pasidavė

Niekada neišduoti tiesos

Tai prof. Sigitas Juozas Marčiukaitis, kuriam kovo 25-ąją sukanka 70 metų, gyvenimo *credo*, nuostata, kurios, kaip sako profesorius, turi laikytis visi mokslo žmonės. Štai čia, ko gero, ir glūdi problemos šaknis.

Profesorius Sigitas Juozas Marčiukaitis

Nesunku nuspėti, kad spausdinami pokalbiai su prof. S. J. Marčiukaitiū sulauksime atitinkamos reakcijos, galimas dalykas, laikraščiu ne visada palankios. Įpratus per 25 metus statybos gamybos srityje mintis reikšti labai atvirai, kad būtų aiški statybos pradžia ir pabaiga, pats sau keldamas aukštus profesinės ir socialinės atsakomybės reikalavimus, profesorius mano, kad turi teisę to paties reikalauti ir iš kitų. Daug kam šitai nepatinka. Ir kam gali patikti, kai iš jo reikalaujama jausti atsakomybę už savo daugiabučio gyvenamo namo savivaldą, už profesinį, pilietinį, patriotinį jaunimo ugdymą mokykloje, universitete, už savo tautą ir valstybę. Ne bet kokią atsakomybę, o pasireiškiančią konkrečiais darbais.

Prieš kalbindami prof. S. J. Marčiukaitį, pateiksime šiek tiek žinių. Gudelių vidurinėje mokykloje, Marijampolės krašte, baigęs 7 klases ir pamėginęs kaimo statybų darbų, penkiolikmetis jaunuolis įstojo į Kauno politechnikumą. Jį baigdamas labai gerai ir gerais pažymiais, priėmė laisvės siekių priesaiką rezistencinėje organizacijoje *Geležinis Vilkas*. S. J. Marčiukaitis, įgijęs statybos techniko specialybės diplomą su pagyrimu, gavo teisę be egzaminų stoti į aukštąją mokyklą. Su rezistencinės organizacijos vadovų pritarimu buvo išvykęs tęsti studijų Rygos aerodromų statybos karinėje mokykloje, bet pasirinko Kauno politechnikos institutą (KPI), kelių (aerodromo takų) statybos specialybę. Sovietinio saugumo ir agentų buvo išaiškinti, suminti visi 7 organizacijos nariai, tarp jų 4 studentai. Du mokėsi KPI, trečias – Vilniaus universitete, ketvirtas – Pedagoginiame institute. Visi buvo pašalinti iš aukštųjų mokslų, 4 nuteisti, S. J. Marčiukaitis ir dar vienas studentas du mėnesius praleido KGB vidaus kalėjimo kameroje, tardyti taikant fizinį smurtą. Du studentai buvo nuteisti, vienas jų – organizacijos vadovas – taip ir negrįžo į laisvę. Kiti, tarp jų S. J. Marčiukaitis, nuteisti nebuvo, ne viskas buvo atskleista, ne daug ką ir spėjo nuveikti, išskyrus tai, kad buvo davę priesaiką ir pasipriešino, kai juos verbavo KGB. Turėjo įtakos tie lemtingi 1956-iejai: naujojo partijos ir valstybės vadovo Nikitos Chruščiovo iniciatyva buvo pasmerktas J. Stalino asmenybės kultas, imperijos gyvenime prasidėjo destalinizacijos laikotarpis. Tačiau kai kurie žmonės kone visą likusį gyvenimą iki 1990-ųjų buvo stebimi ir įtarinėjami, buvo priimtini ne visiems aukštųjų mokyklų partinių komitetų sekretoriams.

Buvo ir kitokių žmonių. KPI rektorius prof. Kazimieras Baršauskas, gal ir savo brolio dėka, S. J. Marčiukaitiui po metų priverstino darbo Šakių rajono statybose pavyko grįžti ir tęsti studijas.

Praktinių žinių vertė

S. J. Marčiukaitis ypač vertina Politechnikume įgytas praktines žinias ir įgūdžius, kurių turėdamas paprastas vaikinukas iš kaimo, būdamas 21 metų, Pilviškių plytinės statybose galėjo užimti vyriausiojo darbų vykdytojo pareigas. Pradėjo kaip paprastas darbininkas, tapo dešimtininku, užėmė inžinieriaus, pagaliau vyriausiojo darbų vykdytojo pareigas. Tokioms pareigoms, deja, dabar nebūna pasirengęs mūsų universitetus baigęs bakalauras. Gal todėl S. J. Marčiukaitis negaili kritikos dabartiniams universitetams.

Universitetai praradę ryšį su gamyba, dauguma dėstytojų ir profesūros yra auditoriniai specialistai, tad kokią gamybinę patirtį jie gali perteikti studentams? Nebent fiktyvią.

Pats S. Marčiukaitis abi savo apgintas disertacijas (1976 m. ir 1990 m.) ėmė rašyti, kaupti joms medžiagą dirbdamas gamybos srityje. Mokslų kandidato disertaciją rengė savarankiškai, prisiregistravęs Maskvos valdymo institute. Temą subrandino tyrindamas projektavimo ir statybos inžinierių gebėjimus, visų statybos grandžių darbo intensyvumą, dirbdamas Kauno statybos tresto gamybos skyriaus viršininko pavaduotoju, vyriausiuoju dispečeriu. Vėliau tapo ir Kauno statybos tresto 3-osios statybos valdybos vyriausiuoju inžinieriumi. Disertacijoje siūlė keisti projektavimo dokumentaciją, atskaitų rengimo technologiją, taikyti elektronines skaičiavimo mašinas. Gavosi pasiūlymą pereiti dirbti į Lietuvos TSR statybos ministerijoje Valdymo tobulinimo skyrių, tapo tik ką įkurto Kompiuterinių sistemų skyriaus viršininku. Nuo 1980 m. tapo Liaudies ūkio specialistų tobulinimo instituto (Vadybos akademijos) dėstytoju, docentu.

Tuometinio mokslų daktaro disertacijos tema – investicinių procesų valdymas kuriant naujos kartos būstą, mokyklų, ligoninių, kultūros paskirties pastatus. Tuomet ir subrandino mintį savo mokslinį darbą papildyti funkcinių tinklų teorija, eksperimentų valdymo, investicinio ciklo organizavimo žiniomis. Tuometinę antrąją, mokslų daktaro disertaciją 1990 m. pabaigoje S. J. Marčiukaitis gynė Maskvos centriname statybos ekonomikos ir valdymo moksliniame institute, gavo palankių Rusijos ir kitų tuometinių respublikų demokratinų pažiūrų mokslininkų įvertinimą. Šios disertacijos, nostrifikacijos ir habilitacinį darbą, metodologija tinka ir dabarčiai, analizuojant valdininkų išlaikymo kaštus.

Gorbačiovinės „perdvarkos“ metais leidykla *Strojizdat* kreipėsi į S. J. Marčiukaitį, prašydamą vadovauti knygos apie Lietuvos statybos mokslą, mokymą, projektavimą, gamybą, ekonomikos ir valdymo tobulinimo patirtį rengimui. Daugelio autorių leidinys buvo parengtas 1988 metais. Jame gimė kai kurios kaimo, miestų ir kurortų statybos idėjos. Knyga tūkstankiais egzempliorių buvo paskleista tuometinėje yrančioje

Sovietų Sąjungoje, artėjant Lietuvos Nepriklausomybei.

1992 m. S. J. Marčiukaitis tapo Vilniaus technikos (dabar – Gedimino technikos) universiteto docentu, nuo 1993 m. – profesoriumi. Beje, tuo metu S. J. Marčiukaitis savo noru atsisakė toliau eiti profesoriaus pareigas universitete. Jautė, kad jo gamybos praktikoje įgytas patyrimas ir reiklumas nėra palaikomas aukštojoje mokykloje, o kai kurių tituluočių kolegų intelektualinė veikla ir moralinės nuostatos neturi nieko bendro su S. J. Marčiukaitio siekiais. Jis matė, kaip kai kurie dėstytojai, net katedrų vedėjai agituoja studentus rašyti skundus prieš vadovybei neįtinkančius ar „nepatogius“ dėstytojus ir kolegas. Tai visai nesiderino su paties S. J. Marčiukaitio supratimu, kas yra ir turi būti aukštosios mokyklos dėstytojas ar profesorius. Jautėsi visą gyvenimą turįs būti ištikimas savo studijų metais duotai priesaikai, kuri ilgainiui įgijo kiek kitokią prasmę: tai specialisto ir patrioto profesinio ir socialinio patikimumo vertės suvokimas. Jeigu žmogus nutyli tiesą, vadinasi, ją išduoda, o tai jau kelias, vedantis į melą.

Disertacijoje pagrindė pilietinio judėjimo idėją

Dar pažymėsime, kad antroje disertacijoje, jos dalyje apie praktinį mokslinių išvadų įgyvendinimą, S. J. Marčiukaitis pagrindė pilietinio judėjimo idėją. Ne vien kitiems pagrindė, bet pirmiausia pačiam sau: šią idėją jau daug metų įgyvendina per Lietuvos piliečių visuomeninio judėjimo *Talka tėviškei* veiklą.

Bet gal bus teisingiau, jeigu apie visa tai paklausime paties prof. S. J. Marčiukaitis. Vietoj jubiliejaus proga deramų sveikinimo žodžių ir linkėjimų profesoriumi pasiūlysiame pasisakyti, autentiškai išdėstyti, ką mano apie vieną ar kitą mūsų gyvenimo reiškinį, kokią mato išėitį iš negerovių, pagaliau gal pastebi ir vieną kitą teigiamą mūsų gyvenimo prošliuotą. Beje, tokį pageidavimą *Mokslas Lietuvos* redakcijai išsakė ir kai kurie judėjimo *Talka tėviškei* nariai.

Taigi šnekamės su Mokslininkų sąjungos instituto Intelektinių investicinių projektų centro vadovu, Lietuvos piliečių visuomeninio judėjimo *Talka tėviškei* valdybos pirmininku ir moksliniu vadovu prof. SIGITU JUOZU MARČIUKAIČIU.

Švarkus nusimetė, bet dvasios nenusiplovė

Gerbiamasis Jubiliate, kas Lietuvos mokslu šiandien vyksta ne taip, kaip turėtų vykti? Jūsų gyvenimiškoji ir daugiamečių mokslinės veiklos patirtis mums ne tik įdomi, bet ir vertinga.

Klausimas sudėtingas, bet mano asmeninė patirtis rodo, kad pažeidžiamos svarbiausios vertybės, kurioms ir turėtų tarnauti visos bendrosios lavinimo, aukštosios mokyklos ir universitetai. Šiandien dalis mūsų universitetų bendruomenių užsidarė nuo visuomenės, juose tebedirba nemažai buvusios sovietinės santvarkos ideologų. Tiesa, visi tie buvusieji pakeitė švarkus, bet dvasios taip greitai nepakeičia. Jie nori pratęsti jiems skirtą laiką, tariamai nelenda į politiką (nors ir „daro“ didelę politiką). Matėme M. Gorbačiovo 1985 m. paskelbtos „perdvarkos“ pradžių ir prisimename, kaip kas reaguavo. Prisimename ir Lietuvos Sąjūdžio pradžią, sakyta bei laikraščiuose skelbtas kalbas, siūlymus. Per šiuos 20 metų galime matyti, kokių strateginių sprendimų ir ūkio reformų mokslinę analizę atliko susijungę universitetų kūrybiniai kolektyvai. Kodėl jie nepadėjo mums įrodyti, kokie šaltiniai papildė aukštojo mokslo biudžetą. Universitetai turėtų būti moralumo ir dorovės šventovės, kuriose būtų jaučiamas rūpestis dėl tautos ir valstybės išlikimo. Todėl ir į Jūsų pateiktą sunkų klausimą negalėčiau atsakyti keliais žodžiais, tam reikėtų kalbėti visą mūsų pašnekiesiui skirtą laiką. Tą ir padarykime.

Neslėpsiu, mane sujaudino Jūsų mėginimas atsakyti į užduotą klausimą labai aštriai. Teigiame, kad universitetuose vis dar tebėra daug buvusios nomenklatūros žmonių, ir tai viena priežasčių, kodėl mūsų universitetai atsilieka nuo gyvenimo. Bet tada būkime nuoseklūs iki pa-

baigos. Argi ne ta buvusi nomenklatūra labiausiai ir greičiausiai prisitaikė prie naujų sąlygų, tapo naująja oligarchija? Tai jie labiausiai ir norėjo naujos santvarkos teikiamų galimybių, nevaržomos laisvės, kurios ankstesnėje sistemoje nebuvo. Vadinasi, labai lanksčiai reaguavo į gyvenimo pokyčius, visiems gali būti lankstumo pavyzdys. Tačiau universitetams nematami priešingi kaltinimai: esą tai labai uždaros institucijos, mažai ką bendro turinčios su realiu praktiniu gyvenimu, neprišantaikantčios prie kintančių reikmių.

Mane papildėte savo išvaizdomis. Reikėtų pridurti ir dar kai ką. Žengiant į mūsų už laisvę, demokratiją ir gerovę, priekyje turėtų eiti žvalgai – bent taip yra bet kurioje kariuomenėje nuo amžių amžinųjų. Tie žvalgai šiuo atveju ir turėtų būti mūsų universitetų profesūra, dėstytojai, įvairių sričių humanitarai, socialinių mokslų vedliai. Dar 1991 m. *Mokslas Lietuva* mokslininkų suvažiavimo proga buvo paskelbusi mano kvietimą. Cituoju iš atminties: *Lietuva eina per užminuotą kelią. Aplinkui sprogsta politinės, ekonominės ir socialinės bombos. Reikalinga žvalgyba. Ją turi atlikti mokslininkai – prognozuoti, numatyti, kaip pasirinkti geriausių kelią. Dabar dar jaučiamas didelis pasyvumas. Mes tylime, kai griauinama kvalifikacijos kėlimo sistema, pradeda veikti šešėlinės ekonomikos mechanizmas...* Jau tada man rūpėjo, kaip turi būti rengiami visai naujo tipo dėstytojai, specialistai, mokytojai. Tai buvo paties laiko padiktota problema.

Universitetai virto rinka

Ir kaip reikėtų rengti tuos naujo tipo specialistus? Pagaliau praėjus 15 metų nuo tų išsakytų minčių, ar jau sugebama juos rengti naujai, pagal gyvenimo poreikius?

Naujo tipo specialistus gali parengti tik naujos kokybės dėstytojai, turintys naujų žinių, įgūdžių, dirbę pažangiausiose šalies ar užsienio įmonėse, įstaigose ir ten atnaujinę paskaitų bei pratimų medžiagą. Tokios mokyklos pavyzdžiu gali būti mūsų kardiologai, kardiouchirurgai ir kiti medicinos specialistai, kurių parengimo profesinį patikimumą išbandė daugelis iš mūsų. Pačios aukštosios mokyklos, atitinkamos ministerijų tarnybos, ES paramą valdančios institucijos, pramonininkų konfederacija, statybininkų, žemdirbių, kitokio verslo asociacijos, profesinės, nevyriausybines organizacijos turėtų suburti kūrybinius kolektyvus ir parengti ilgalaikę, pavyzdžiui, 2007–2010 m., dėstytojų perkvalifikavimo, studentų praktikos ir nepriklausomų ekspertų rengimo veiksmų programą.

Turėtų būti duotas pusės metų ar metų pasirėngimo laikotarpis, skirtos valstybės lėšos, už kurias praktikos neturintys dėstytojai būtų apmokomi dirbti atitinkamose įmonėse, o tų įmonių darbuotojai turėtų būti papildomai apmokomi pasirėngti pavaduoti dėstytojus, skaityti paskaitas ar tik vesti praktikos darbus aukštųjų mokyklų auditorijose. Visi gamyboje nedirbę taikomojo mokslo dėstytojai, pirmiausia socialinių ir kitų mokslų, kurie numatyti šalies raidos strateginėse programose, turėtų būti apmokyti ir atestuoti darbu pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų programas. Studentų mokymas turėtų būti orientuotas į konkrečių projektų rengimą ir įgyvendinimą. Tokią praktiką esame išmėginę 1996–1997 m., kai laimėjome JAV-Baltijos fondo konkursą.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Kelias į Lietuvos pripažinimą įvykių liudininkų akimis (4)

Atkelta iš 2 p.

mena ir Islandijos vardu pavadinta gatvė Vilniaus senamiestyje.

Kilni Boriso Jelcino laikysena

Buvęs Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko pavaduotojas ambasadorius Česlovas Stankevičius priminė derybas su tuometiniu Rusijos prezidentu Borisu Jelcinu ir Rusijos vyriausybe. Tos derybos baigėsi dviem svarbiausiomis sutartimis. Pirmoji – pagrindinė – dėl Lietuvos ir Rusijos valstybinių santykių. Č. Stankevičius pabrėžia labai garbingą prezidento B. Jelcino poziciją: jis neneigė Lietuvos okupacijos fakto, Lietuvos valstybei padarytų nusikaltimų ir tai raštu pripažino oficialioje valstybių sutartyje.

Č. Stankevičius taip pat priminė ir vieną skandinavą faktą. Tai pirmojo Lietuvos informacijos biuro Oslo veikla. Šiam biurui vadovavo advokatas Leonas Bodas (Leon Bodd); jis šiuo metu yra Lietuvos generalinis konsulas. Jo vadovaujamas Lietuvos informacijos centras buvo labai patikimas ir veiksmingas informacijos kanalas su Norvegijos vyriausybe.

Kaip žinome, pirmasis ir paskutinis Sovietų Sąjungos prezidentas Michailas Gorbačiovas buvo apdovanotas Nobelio Taikos premija. Ji teikiama Osle. Tai štai atsimindami kruvinus 1991 m. sausio įvykius Vilniuje norvegai ėmė diskutuoti, ar pagrįstai premija įteikta M. Gorbačioviui, būta siūlymų premiją atšaukti, taip pat ir komitetą, kurio sprendimu premija buvo paskirta. Vyskupas Peras Loningas (Per Lonning) kreipėsi į savo tautos žmones, siūlydamas įsteigti Norvegijos visuomenės Taikos premiją ir ją įteikti V. Landsbergiui. Tam reikalui išspręsti buvo sudarytas komitetas, kuriam vadovavo Norvegijos Stortingeto Pirmininkas Jo Benkovas (Benkow). 1991 m. Vytautas Landsbergis buvo apdovanotas šia garbinga premija. Šį faktą Č. Stankevičius priminė kaip kilnų ir labai ryškų norvegų tautos palankumo Lietuvai ženklą.

Lenkijos kelias į laisvę vedė per Vilnių

Svarbiausio Lenkijos politinio savaitraščio, žurnalo *Wprost* skyriaus vedėjas Ježis Marekas Novakovskis (Jerzy Marek Nowakowski) teigia dabartiniuose Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose pasijautęs ne visai jaukiai, nes jam trūko to, prie ko buvo spėjęs priprasti – prie įėjimo pa-

Lenkijos politinio savaitraščio „Wprost“ skyriaus vedėjas Ježis Marekas Novakovskis dalijasi prisiminimais apie Lenkijos „Solidarumo“ ir Lietuvos Sąjūdžio bendradarbiavimą

statytų barikadų, o koridoriuose sukrautų maišų su smėliu, pagaliau nematyti būrio jaunų vyrų, apsvilkusių megztiniais ir pavargusių po nemiegotų naktų – jie saugojo šiuos rūmus, Lietuvos Nepriklausomybės širdį, 1990–1991 metais. Nesunku suprasti, kodėl Lenkijos žurnalistas taip emociškai reaguoja į šią aplinką: jam prisiminti Lietuvos ir Lenkijos santykius prieš 15 metų, vadinasi, prisiminti savo pirmąją meilę... Buvusiam aktyviam Lenkijos *Solidarumo* veikėjui J. M. Novakovskii net atrodo, kad kalbant apie tas dienas mokslinė terminija ne visai tinkama, nes stiprių jausmų antplūdį daug geriau perteikia poezija, muzika, o ne mokslinei ar buitinei kalbai būdingos išraiškos priemonės.

Tai, kas prieš 15 metų vyko Lietuvoje, to meto lenkų jauniems politikams buvo tarsi Lenkijos *Solidarumo* skelbtų idėjų tąsa, Lenkijoje vykusių revoliucijos tęsinys. Kartu ir nepaprastas viso gyvenimo svajonės išsipildymas, tos svajonės, kurią Lenkijos profesinė sąjunga *Solidarumas* savo pirmajame suvažiavime 1981 m. priėmė kreipimesi į Vidurio ir Rytų Europos tautas. Prof-sąjungos metė iššūkį Kremliui, pareikšdamos, kad kovos dėl visų Vidurio ir Rytų Europos tautų laisvės, griaus sovietijos bastioną.

To meto įvairių šalių politikos realistai į tą *Solidarumo* kreipimąsi tikriausiai reaguavo kaip į politinę beprotybę, neturinčią nieko bendro su įgyvendinimo galimybėmis. Netrukus po to Lenkijoje buvo įvesta karinė padėtis, generolui Voicechui Jeruzelskiui pavyko pristabdyti *So-*

lidarumo veiklą, bet tik keleriems metams. *Nėra laisvės be „Solidarumo“* – šis šūkis tapo pagrindiniu pagrindžio spaudinių, žmonių susibūrimų ir Lenkijos visuomenę užvaldžiusiu šūkiu.

J. M. Novakovskii yra tekę dalyvauti pirmose *Solidarumo* ir Sąjūdžio susitikimuose 1988–1989 m., kai Lenkijoje daugelis žmonių jautėsi nusivylę, įsivyravo beviltiško nuotaikos, *Solidarumui* atrodė, kad mūšis su V. Jeruzelskiu pralaimėtas. Štai tada privačiuose butuose Varšuvoje pradėta susitikinėti su Maskvos ir kitų Sovietų Sąjungos miestų disidentais, Lietuvos Sąjūdžio vadovais, tarp kurių buvo ir V. Landsbergis. Iš Maskvos atvažiuodavo Galina Starovojtova, Viačeslavas Černochvilas ir kiti žymūs disidentai. Lenkijos pagrindžio veikėjai jautėsi išsekę, visuomenėje vis labiau vieniši, ir, pasak J. M. Novakovskio, tai buvo bene vienintelis istorijos momentas, kai gorbačiovinės „glasnostj“ dvasia sukurti sovietiniai filmai, laikraščiai ir žurnalai buvo daug laisvesni, drąsesni, negu Lenkijoje. Vis labiau aiškėjo, kad silpnėja ne tik V. Jeruzelskio režimo valdoma Lenkija, bet ir Sovietų Sąjunga. Tad nors lenkų pagrindis turėjo patirties, lėšų ir pasipriešinimo režimui struktūrų, o entuziazmo lenkai tuo metu sėmėsi iš lietuvių. Sąjūdžio susikūrimas, garsumas mitingas Vingio parke, lietuvių, latvių, estų ir armėnų tautinio pasididžiavimo atgimimas lenkams teikė tuo metu taip reikalingos vilties. *Tai gi kelias nuo „Solidarumo“ iki laisvės vedė per Vilnių*, – tai J. M. Novakovskio žodžiai.

Paprasti lenkai Lietuvai atvėrė savo širdį

Gedimino Zemlicko nuotraukos

1989 m. lenkų revoliucijos procesas vėl įgijo naują pagreitį, tad ir *Solidarumas* nuo tų metų rugsėjo mėn. jau galėjo siekti dalyvauti valstybės valdyme, o pamažu perėmęs visą valdžią Lenkijoje, galėjo paremti ir Lietuvos nepriklausomybės judėjimą.

Vis dėlto J. M. Novakovskis pripažįsta, kad jie Lenkijoje jautėsi didesnės Potsdamo konferencijos sprendimų aukos, negu mes čia, Lietuvoje. *Kaip gyvatės užhipnotizuotos kanarėlės žiūrėjome į Maskvą, bijojome pripažinti Lietuvos nepriklausomybę diplomatinio lygmeniu*, – tai vėlgė svečio iš Lenkijos vaizdingi ir taiklūs žodžiai. Iš dabarties perspektyvos vertindamas tą savo šalies vadovų neryžtingumą, vadina jį viena didžiausių tuometinės Lenkijos politikos klaidų: lenkai pirmieji galėjo, bet taip ir nesugebėjo pripažinti Lietuvos nepriklausomybę.

Lūžio taškas Lietuvos ir Lenkijos santykiuose buvo 1991 m. sausio 13-osios įvykiai Vilniuje. J. M. Novakovskis priminė, kaip jam paskambino prof. V. Landsbergis ir pranešė apie aukas Vilniuje prie Televizijos bokšto ir prie Televizijos centro. J. M. Novakovskis tvirtina tuoj pat nuvykęs į Lenkijos Senato Prezidiumo rūmus, kuriuose jau vy-

je, reakciją į tuos įvykius Lenkijoje ir pasaulyje.

Prie *Napoleono užėigos* viešbutuko kabanti Lietuvos trispalvė traukdavo paprastų varšuviečių dėmesį. Žmonės ateidavo, išsitraukdavo iš pinigines skirti Lietuvai. Tai buvo didžiulio lenkų entuziazmo išraiška, Lietuvos Dovydui kovojant su sovietų Galijotu. Kartu tai buvo ir paprastų Lenkijos žmonių simpatijų išraiška nepriklausomybės kelią pasirinkusiai Lietuvai. Pasak lenkų žurnalisto, jam buvo ne visai malonu suvokti, o dabar prisiminti, kad tie paprasti žmonės, atiduodantys gal paskutinį zlotą, buvo arčiau Lietuvos reikalų, negu diplomatiškai Lietuvos nedrįsusi pripažinti Lenkijos vyriausybė.

Solidarumas buvo abipusis

Šiuos nesėkmingų laikų, bet jau istorija tapusių prisiminimus, papildė asmeniniai signataro E. Zingerio išgyvenimai. Jis priminė, kaip po 20 zlotų jam rinko *Solidarumo* vieni iš vadovų Bronislovas Geremekas ir Adomas Michnikas, nes kaip stovi, be zloto kišenėje atvykę Lietuvos parlamentarami galėjo tikėtis tik lenkų bičiulių pagalba – net nakvodavo jų butuose. Lenkijos sieną su Lietuva kontroliavo sovietų pasieniečiai, tad lenkų bičiuliai skambinda-

Buvęs Lietuvos ambasadorius Izraelyje dr. Jonas Romas Misiūnas

ravo *Solidarumo* deleguoti parlamentarami.

Tuo metu į Varšuvą atvyko Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo deputatas, Kovo 11-osios Akto signataras Č. Okinčicas, paskui ir Lietuvos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas.

Mažame viešbutuke simboliniu išdidžiu pavadinimu *Napoleono užėiga (Zajazd Napoleonski) Solidarumo* aktyvistai laukė, kas bus toliau. Tas viešbutukas buvo viename vargingesnių Varšuvos priemiesčių – Prahos rajone. Viešbutuko šeimininkas priešais viešbutį iškėlė Lietuvos vėliavą. Į jį atvykdavo Lenkijos vyriausybės nariai, parlamentarami, rinkdavosi žmonės, kurie turėjo įgaliojimus ir Lenkijos valdžios sutikimą, jeigu Vilniuje reikalai pakryptų blogiausia kryptimi, Varšuvoje kurti egzilinę Lietuvos vyriausybę. Iš esmės tame viešbutuke veikė Lietuvos informacijos biuras su Lenkijos vyriausybės įrengtomis ir apmokamomis ryšio priemonėmis – telefonu, prie jo prijungiamu magnetofonu, faksu, kopijavimo aparatais. Lenkijos ir Lietuvos vadovybė, Sąjūdžio vadovai ir aktyvistai be perstojo naudojami veikiančia telefono linija, keitėsi informacija apie padėtį Lietuvo-

vo Lietuvos parlamentarams, ar pavyko sėkmingai grįžti ir pervežti lenkų parūpintą literatūrą.

Kai Sovietų Sąjunga 1990 m. Nepriklausomybę paskelbusiai Lietuvai ėmė taikyti ekonominę blokadą, *Solidarumo* būstinėje Varšuvoje kaboję didžiulis plakatas su užrašu *Maistas Lietuvai*. Visoje Lenkijoje įvairiose vietose buvo keliamos Lietuvos trispalvės. Visi buvę nesutarimai ir atrodė neišspręsti abiejų tautų „klausimai“ savaime išsisprendė. Nebent trečiosios jėgos dar mėgintų tas buvusias nesantikas prikelti, bet vargu ar tokias jų pastangas galėtų lydėti sėkmė.

Siandien Lenkijos politikos elitus Vilniuje, o Lietuvos politinis elitus Varšuvoje jaučiasi kaip namuose, nes 1990–1991 m. išnyko nesuskalbėjimas. Šį apibendrinimą signataras E. Zingeris papildė priminimu, kad strateginė partnerystė su Lenkija – tai įtvirtintas ir sėkmingai veikiantis Lietuvos valstybės užsienio politikos prioritetas. Tiesa, abiejų šalių laukia naujas išmėginimas: kaip vieningai ir efektyviai sugebėsime veikti Ukrainos ir Baltarusijos atžvilgiu.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Amerikiečio prof. Paulo Goublo prisiminimai apie 1991-ųjų sausio įvykius ir jų atgarsius JAV privertė susimąstyti Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą Emanuelį Zingerį

Atkelta iš 1 p.

Kodėl reikia tokio muziejaus

Spaudos konferencijoje Vilniaus Arkivyskupas Metropolitai Kardinolas Audrys Juozas Bačkis priminė, kad Vilniuje veikia daugiau kaip 30 muziejų ir išdėstė priežastis, kodėl įsteigtas dar vienas – Bažnytinio paveldo muziejus.

Pirma, Bažnytinis paveldas sudaro labai reikšmingą Lietuvos kultūros paveldo dalį. Kai kuriais vertinimais daugiau kaip pusė visų kilnojamųjų ir nekilnojamųjų kultūros vertybių yra susijusios su Bažnyčia. Antra, šis paveldas mus sieja su krikščioniškąja Europa, todėl jo aktualinimas yra labai svarbus mums tapus Europos Sąjungos dalimi. Trečia priežastis: XIX a., kai Lietuva priklausė Rusijos imperijai, ir XX a., dviejų pasaulinių karų ir sovietų okupacijos metu bažnytinis paveldas buvo labai smarkiai, smarkiau už bet kurį kitą, niokojamas. Nesugrąžinamai prarasta daugybė vertybių: vienos buvo išvežtos į užsienį, kitos neteisėtai pateko į valstybės muziejus ar privačius rinkinius.

Dar viena priežastis, į kurią dėmesį atkreipė Kardinolas: pasaulietinės ekspozicijos muziejuose negali užtikrinti deramos pagarbos sakraliniams objektams, ypač stebuklais garsėjantiems paveikslams, votams, relikvijoriams, bažnytiniam indams ir panašiai. Tokių kūrinių bei dirbinių saugojimas ir eksponavimas už Bažnyčios, bažnytinių institucijų ribų pažeidžia aukotojų valią, vadinasi, iškreipia ir tų vertybių tikrąją prasmę bei vertę. Mat pasaulietiniai muziejai kreipia dėmesį tik į meninę ir istorinę sakralinių objektų vertę. Štai kodėl Popiežiškoji Kultūros taryba sakraliniams meno kūriniams ir su bažnyčia susijusioms kultūros paveldo vertybėms rekomenduoja steigti atskirus bažnytinius muziejus. Jie veikia visuose katalikiškuose Europos kraštuose. Be to, kone kiekviena vyskupija, ypač įkurta seniai, gali didžiuotis savo istorine praeimi, dažnai turi tokį savo atskirą religinį ar bažnytinio paveldo muziejų.

Visos šios priežastys paskatino Vilniuje įsteigti tokį muziejų. Jam skirtos patalpos buvusio Bernardinų vienuolyno (nepainioti su Bernardinų vienuolynu toje pačioje Maironio gatvėje!) architektūriniame ansamblyje – labai simboliškos. Ligi šiol šis pastatas riogsojo kaip vienas iš labiausiai Vilniaus senamiestyje dar nuo sovietmečio apleistų objektų. Jam dabar lemta atgimti.

Sielovados, meno ir istorijos pažinimo šaltinis

Bažnytinio meno muziejaus inauguracinė paroda

Gedimino Zernicko nuotraukos

Bažnytinio paveldo muziejaus inauguracinė paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje

Pageidauja gyvo muziejaus

Jau rengiamas šio labai nuvynto ir suniokoto pastato atstatymo projektas. Vien norint likviduoti avarinę pastato būklę reikės daugiau kaip 3 mln. litų. Patalpos bus remontuojamos, pritaikomos muziejui, ekspozicija, edukacinių ir kitų paslaugų infrastruktūra formuojama Vilniaus Arkivyskupijai bendradarbiaujant su Lietuvos nacionaliniu muziejumi, Vilniaus miesto savivaldybe ir kitomis valstybės kultūros bei švietimo institucijomis.

Kol muziejui skirtos patalpos bus remontuojamos ir pritaikomos ekspozicijos reikmėms, dalį bažnytinio meno ir paveldo numatoma laikinai eksponuoti Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

Pasak Jo Ekscelencijos Kardinolo A. J. Bačkio, kovo 8-ąją Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidaryta pirmoji Bažnytinio paveldo muziejaus ekspozicija lankytojams turėtų atskleisti, kad jau ne vienus metus buvo rengiamasi įsteigti tokį muziejų. Arkivyskupijos bažnyčiose buvo registruojami, tyrinėjami bei restau-

ruojami įvairūs meniniai, istoriniai ir religiniai požiniai. Kuo Bažnytinio paveldo muzie-

su jos praeitimi susijusių labai įvairių bažnytinį paveldą. Vadinasi, tai nebus ne vien sakralinio paveldo daly-

Bažnytinio paveldo muziejaus inauguracinės parodos atidaryme: iš dešinės – Vilniaus Arkivyskupas Metropolitai Kardinolas Audrys Juozas Bačkis, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Vilniaus miesto savivaldybės meras Artūras Zuokas ir kultūros ministras Vladimiras Prudnikovas

rus skirsis nuo kitų šalies muziejų? Jame bus kaupiami ir eksponuojami ne tik meno dalykai. Bus mėginama aprėpti ir į prasmingą visumą susieti Vilniaus arkivyskupijoje išlikusių ir

kūrų apeiginių bažnytinių drabužių ekspozicijos. Kardinolas A. J. Bačkis neslepia, kad pageidauja šiuolaikiškos muziejaus koncepcijos. Tai turi būti gyvas muziejus, o ne vien gražių

daiktų sandėlis. Bus remiamasi Vatikano dokumentu *Pastoracinė bažnytinių muziejų funkcija*, jame sakoma: *Todėl bažnytinis muziejus nėra pasenusių objektų rinkinys: tai visateisė sielovados institucija, serginti ir atverianti kultūrinę vertybę, kurios „kadaiše tarnavo Bažnyčios misijai“ ir dabar reikšmingos istoriniu meniniu požiūriu. Jis suvoktinas kaip krikščioniškosios evangelizacijos, dvasinio ugdymo, kultūrinio lavinimo, mėgiamosi menu ir istorijos pažinimo priemonė.*

Taigi bažnytinio meno muziejus – tai sielovados, meno ir istorijos pažinimo šaltinis. Kardinolas A. J. Bačkis papasakojo savo viziją ir išreiškė pageidavimą, kad visa, ką per amžius Bažnyčia išsaugojo, būtų kuo plačiau ir suprantamiau pristatoma visuomenei.

Kaip Europoje atsirado bažnytinio meno muziejai

Bažnytinių muziejų kūrimosi epocha – XIX a., tiksliau to amžiaus pabaiga, kai prasidėjo tikras bažnytinio meno muziejų steigimo sąjūdis. Tyrinėtojai išskiria dvi šio reiškinio sąlygas – tai dar Švietimo epochos sukeltas žinių poreikis, kuris XIX a. siejosi su romantizmo pažadinta meile praeičiai, istorijai. „Griuvusių romantika“ ir žinių poreikis žmones skatino labiau domėtis kultūros paveldu, senovės paminklais. Tą domėjimąsi skatino ir tuo metu Europoje išplitusi mada keliauti. Prancūzija, Vokietija, Austrija, Didžioji Britanija, o joms įkandin ir kitos šalys susirūpino kultūros paminklų apsauga, restauravimu bei globa. Buvo suformuluotos nekilnojamųjų ir kilnojamųjų vertybių sąvokos. Kilnojamąsias vertybes imta kaupti viešuose muziejuose, valstybės rinkiniuose. Prisiminti ir Katedrų lobynai, kurių durys būtent XIX

Bažnytinio meno paveldas aktualus ir pasauliečiams, ir religinių bendruomenių žmonėms

Vidiškių Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios turtas – monstrancija su dėklu. Vilnius, M. Nieviadomskio dirbtuvė, apie 1904 m. Sidabras, liejimas, graviravimas, kalstymas, auksavimas; dėklas – medis, dirbtinė oda, medvilninis audinys

a. pagaliau buvo atvertos visiems besidomintiems.

Nereikėtų pamiršti, kad Visos didžiosios Europos nacionalinės meno galerijos buvo suformuotos kaip tik tuo metu. Siekiant sutelkti geriausius taikomiosios dailės ir dailių amatų dirbinių pavyzdžius, pristatyti juos visuomenei, buvo išskirtas ir taikomiosios dailės muziejaus tipas. Negalėjo likti nepastebėta ir specifinė tokio paveldo dalis – bažnytinė dailė, nebenaudojami liturginiai reikmenys ir kitos vertybės. Jiems grėse pražūti, todėl pirmiausia pačios bažnyčios pastangomis greta tradicinių katedrų lobynų buvo pradėti kurti bažnytinio meno muziejai.

Kaip Lietuvoje buvo kuriamas Bažnytinio meno muziejus

O kaip Lietuvoje? Kad reikia bažnytinio meno muziejaus, bene pirmą kartą buvo prabilta, kai imtas svarstyti ir nacionalinės galerijos klausimas – apie 1921–1922 metus. Bažnyčios vadovybė iš pradžių laikėsi sumanymo kurti atskirą bažnytinės dailės skyrių būsimuosiuose M. K. Čiurlio-

Prabanga tviska bažnytiniai drabužiai

mažai vertingų bažnytinių paveikslų ir kitų meno kūrinių, pavyzdžiui, XV–XVI a. pabaigos skulptūrų. Parodos katalogą parengė meno istorikai P. Galaunė ir Halina Kairiūkštytė-Jaciniene. Po parodos eksponatai buvo saugomi Kauno kunigų seminarijoje.

1934 m. Kauno arkivyskupijos sinodas patvirtino Bažnytinio meno muziejaus steigimą ir nurodė tai institucijai perduoti nebenaudojamus bažnytinius drabužius bei kitas vertybes. Bažnytinio meno muziejus lankytojams buvo atidarytas 1935 m. gegužės 12 d. Kauno kunigų seminarijos trečiame aukšte ir veikė iki 1940 metų. Vadovu paskirtas A. Valeška. Atgavus Vilnių, norėta muziejų perkelti į senąją sostinę, patalpos numatytos buvusiam Bernardinų vienuolyno architektūriniam ansamblyje. Tai turėjo būti Religinio meno muziejus, į jį ir pradėti vežti eksponatai.

Antrojo pasaulinio karo metais dalis eksponatų buvo gražinta į Kauną. 1941–1943 m. muziejui vadovavo dailininkas Kazimieras Varnelis. 1944 m. sugrįžus sovietams, muziejus buvo uždarytas ir net 55 metams praėjus atkurtas 1999 m. birželio 17 d. Kauno arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus dekretu kaip Kauno arkivyskupijos Bažnytinio meno muziejus. Jį globoja ir Kauno miesto savivaldybė.

Lietuvoje veikia ir daugiau bažnyčios muziejų: Varniuose, suformuotas muziejus Kaišiadoryse, Bažnyčios paveldo ekspozicija duris atvėrė Birštone. Galima neabejoti, kad Vilniuje kuriamas Bažnytinio paveldo muziejus deramai atspindės Baž-

nyčios ir Lietuvos valstybės istoriją, meno raidos ir kultūros paveldo lobius. Daug jų prarasta, išbarstyta per istorijos virsmus, bet ir tai, ką pavyko išsaugoti, kels pagarbą žmogaus kūrybinėms galioms.

Inauguracinėje parodoje

Ką lankytojas mato Bažnytinio meno muziejaus inauguracinėje parodoje Lietuvos nacionaliniame muziejuje? Kaip teigia parodos kuratorės dr. Sigita Maslauskaitė ir Rita Pauliukevičiūtė, ekspozicijoje pateiktas bažnytinio paveldo muzie-

jaus kolekcijos branduolys – apeiginiai bažnytiniai drabužiai ir dailės kūriniai iš Vilniaus arkivyskupijos šventovių – Vidiškių, Trakų, Naujojo Daugėlišio, Sudervės, Lentvario, suprantama, ir paties Arkivyskupijos centro – Vilniaus bažnyčių. Eksponuojami mišiolai, monstrancijos, stebinančios išmoningų kalstymo, liejimo, auksavimo, padengimo emalėmis meistriškumu, puošyba perlais, koralais ir kitais brangakmeniais. Tai pasakytina kad ir apie Vilniuje dirbusio meistro Johano Lario (Lary) 1751 m. sukurtą sidabrinę monstranciją, kuri atvežta iš Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios. Arba štai Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios Lietuvoje iš sidabro jeagamintas relikvijorius – puikus meninio liejimo ir kalstymo pavyzdys.

Neprarastas monstrancijų kūrimo meistriškumas ir XX a., nors metalas jau kitas – žalvaris: Vilniaus šv. vysk. Stanislovo ir šv. Vladislavo arkikatedros eksponuojamoje XX a. pradžios monstrancija – tai puikus meninio liejimo, štampavimo, kalstymo ir auksavimo pavyzdys. Monstrancija iš Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios – tai vienas iš Varšuvoje brolių Lopienskių dirbtuvėse gamintų bažnytinio meno kūrinių pavyzdžių.

Kai kurie prabangūs parodoje eksponuojami liturginiai reikmenys laikomi muziejuje, tačiau ypatingomis progomis naudojami liturgijoje. Taigi nepaneigiant šių eksponatų religinės paskirties, visuomenei sudaromos galimybės su jais susipažinti. Dalį eksponatų po parodos numatoma gražinti į bažnyčias.

Pirmąją parodą Bažnytinio paveldo muziejus siekia vaizdžiai pristatyti visuomenei. Galimas dalykas, parodos rengėjai ir muziejaus organizatoriai iš visuomenės sulauks ir deramų naujų impulsų, kurie pravers jų tolesnę veiklą.

Gediminas Zemlickas

Liturginiai indai

Ivano Franko jubiliejui artėjant

Konferencija Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto bibliotekoje 2006 m. vasario 6 d. Pranešimą skaito dr. Natalija Demčiuk

Dr. ALDONA VASILIAUSKIENĖ

Šie metai – dvejetas žymaus Ukrainos kultūros veikėjo ir rašytojo Ivano Franko (1856 08 27–1916 05 28) jubiliejus: 150-osios gimimo ir 90-osios mirties metinės. Ukrainos švietimo ir mokslo ministerija ir Lvovo nacionalinis Ivano Franko universitetas 2006 m. rugsėjo 27–spalio 1 d. organizuoja tarptautinį mokslinį kongresą *Ivanas Franko: dvasia, mokslas, mintis, laisvė*, skirtą 150-sioms jo gimimo metinėms. Kongresas vyks Lvovo nacionaliniame Ivano Franko universitete, į jį jau pakviesta delegacija iš Šiaulių universiteto, su kuriuo dar 2005 m. gegužės mėn. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis.

Renginių ciklas, skirtas šiam Ukrainos korifėjui, pradėtas jo vardu pavadinto universiteto bibliotekos konferencijoje, kurioje nemažai pranešimų skirta I. Franko. Beje, šioje bibliotekoje yra I. Franko memorialinis kambarys – jo laikais ten buvo skaitykla, kurioje I. Franko mėgdavo skaityti sėdėdamas prie lango. Bibliotekoje ne vienas I. Franko biustas, skulptūra, gausu įvairiais laikais tapytų jo portretų. Bibliotekos direktorius dr. Bohdanas Jakimovičius yra ne tik I. Franko gerbėjas, bet ir jo veiklos tyrinėtojas. 1994 m. jis apgyvendino disertaciją, kurioje nagrinėjo I. Franko leidybinę veiklą, o 1996 m. šia tematika išleido monografiją (ji pristatyta *Mokslo Lietuvos* skaitytojams 2005 m. Nr. 8).

Lvovo nacionalinė Ivano Franko mokslinė biblioteka jau ne pirmą dešimtmetį rengia konferencijas. Jos kasmet auga ne tik kokybe, bet ir kiekybe, temų įvairove. 1980 m. Irinos Cvirkun (šiuo metu ji yra Bibliotekos direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams) iniciatyva suorganizuota Jaunųjų specialistų konferencija padėjo pamatus atnaujinti dar 1967 m. pradėtą konferencijų rengimą. Jaunieji specialistai labai noriai įsitraukė į šią veiklą. Nors jų skaityti pranešimus neišaugo į disertacijas, bet konferencijos, nepraradamos praktinio pobūdžio, kaupė mokslines pajėgas ateičiai, kad 1990 m. galėtų aktyvinti mokslinį darbą.

Nuo 1998 m. Lvovo nacionalinės Ivano Franko bibliotekos direktoriumi tapo dr. B. Jakimovičius. Jis gerokai išplėtojo Bibliotekos leidybos veiklą, konferencijų tematiką. Kar-

tu išaugo ir pranešimų skaičius (nuo 8-ųjų 1998 m., 15-os 1999 m. iki 27-ųjų 2006 m.). Vienos dienos konferencijas pakeitė dviejų dienų darbas: pranešimai, diskusijos.

Pirmąją dieną klausomasi specialiai bibliotekų darbui skirtų pranešimų. Antroji diena skiriama literatūros, istorijos ir knygotyros klausimams.

Konferencijos, skirtos darbuotojų kvalifikacijai kelti, greitai išaugo į mokslinius tyrimus. Tad konferencijos pagerino Bibliotekos mokslinį darbą. Jos jau subrandino ne vieną mokslų daktarą, keli asmenys baigia rengti disertacijas.

Bibliotekos darbuotojų mokslinį lygmenį rodo ir toks faktas – 2005 m. įvairiuose mokslo leidiniuose išspausdintas 21 mokslinis straipsnis; 2005 m. išleista 196 puslapių knyga *Lvovo universiteto enciklopedija*. *Lvovo nacionalinio Ivano Franko Mokslinė biblioteka. Medžiaga enciklopedijai*. Taip pradėta rengtis 400 metų Bibliotekos jubiliejui, kuris bus minimas 2008 m. Greitai turėtų pasirodyti ir pirmas bibliotekos parengtas mokslinių straipsnių tęstinio leidinio tomas (viena redakcinės kolegijos narių šio straipsnio autorė).

2006 m. vasario 8–9 d. vykusioje konferencijoje iš 15 pranešimų, skaitytų antrąją dieną, 7 skirti I. Franko veiklai: kalbėta apie jo leidybinę veiklą (dr. Bohdanas Jakimovičius), bibliopsichologijos koncepciją jo interpretacijose (dr. Natalija Demčiuk), žurnalinės bibliografijos veiklą (asist. Galina Bilovus), I. Franko darbus mokslinėje bibliotekoje (prof. Michailas Gnatiukas), I. Franko darbų leidybą bei leidėjų ir redaktorių Vasilijų Simovič (Olga Šeliuch), I. Franko rūpinimąsi bibliotekomis (aspir. Ana Ribalka), bibliotekų fonduose rastą naują dokumentiką (Oksana Fedkiv).

Diskusijų metu kalbėta apie Ivano Franko instituto steigimą. Bibliotekos direktorius priminė, kad šį klausimą prof. M. Gnatiukas ir dr. B. Jakimovičius jau buvo iškėlę VI MAU (tarptautinės ukrainistų asociacijos) kongrese.

Pasitinkant I. Franko jubiliejų, ne tik Lvove, bet ir daugelyje Ukrainos miestų numatyta parodų, konferencijų, seminarų bei kitokių mokslinių ir kultūrinių renginių, kad jaunoji karta galėtų geriau pažinti savo istoriją.

Ruoškime vietą lentynoje: ateina trylikatomė „Lietuvos istorija“

Atkelta iš 5 p.

ML. Ko gero, ištis patriotizmo temai būtų labai reikalinga skirti atskirą diskusiją, panagrinėti patriotizmo ir pilietinės visuomenės santykių, patriotizmo suvokimą Europos Sąjungos kontekste ir t. t. Bet tai palikime ateičiai.

Velnio tuzinas – kodėl?

ML. Dabar būtų įdomu sužinoti, kas yra šio tęstinio leidinio užsakovas. Ar jį galima pavadinti valstybės užsakymu? Ir kodėl velnio tuzinas – 13 tomų?

A. Nikžentaitis. Dėl skaičiaus 13 „kalta“ Sąjūdis ir Česlovas Laurinavičius. Pradiniame variante mes buvome apsistoję ties tuzinu – 12 tomų. Tačiau gilinantis į paskutinįjį laikotarpį po Nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. kovo 11 d., paaiškėjo, kad jis daug sudėtingesnis, negu iš pradžių visi manėme. Todėl iš suplanuoto dvyliktojo tomo staiga ėmė rutuliotis dvitomis.

Juk kaip visas šis projektas radosi? Sumanymo užuomazgos kilo dar tuo metu, kai Lietuvos istorijos institutui vadovavo prof. Antanas Tyla. Kadangi apgailestaudami turime pasakyti, kad valstybėje ligi šiol neturime mokslo politikos, tai imantis šio projekto, mums neliko nieko kito, kaip pasikliauti savo pačių ir kolegų iš *Baltų lankų* leidyklos sugebėjimu įtikinti įvairius fondus ir institucijas, kad jos vis dėlto imtųsi remti ne pavienių autorių darbus, bet labai svarbių akademinų tyrimų leidinį. Per šiuos 2–3 metus įsitikinome puikiu *Baltų lankų* vadybininkų darbu. Leidykla ėmėsi nešti finansinę našą leidykla 1 tomą, ir galiu pasakyti, kad po 16 nepriklausomybės metų mes jau ne tik galime rašyti istorijos apibendrinimus, bet ir dirbame su tokiais žmonėmis, kuriuos galime vadinti kultūros vadybininkais. Jie tikrai gerai išmano savo darbą.

ML. Matyt, tai yra ir verslo – knygu leidybos verslo – sritis. Kartu su kultūros vadyba knygu leidybos verslas tampa mokslo institucijos partneriais būtent humanitarinių tyrinėjimų srityje. Tai būtina pažymėti.

Gintautė Lidžiuvienė. Knygu leidyba – ištis specifinė verslo sritis, tiesiogiai susijusi su kultūros plėtra. Humanitarinėje sferoje atlieka nemenką vaidmenį. Leidykla *Baltos lankos* humanitarinės krypties knygas leidžia nuo pat savo veiklos pradžios – jau beveik 15 metų; per tą laiką išleista nemažai kultūrinių ir mokslinių leidinių, įgyta įvairios šiam darbui reikalingos patirties. Leidyklai prisijungus prie Lietuvos istorijos instituto inicijuoto daugiatomės Lietuvos istorijos projekto, ta patirtis ypač pravertė. Kalbu ne tik apie įprastą darbą leidinį rengiant

Trylikatomę „Lietuvos istoriją“ pristato Lietuvos istorijos instituto direktorius prof. A. Nikžentaitis, direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams dr. Rimantas Miknys, prof. Zigmantas Kiaupa ir Instituto tarybos pirmininkas dr. Edmundas Rimša

spaudai, bet ir apie finansinį projekto įgyvendinimo aspektą. Vientisos ir kryptingos kultūros politikos Lietuvoje nėra, tačiau tam tikrų užuomazgų esama: suvokdami tokio tipo leidinio svarbą mūsų mokslo ir kultūros kontekste, pirmuosius daugiatomės istorijos tomus sutiko remti Lietuvos tūkstantmečio minėjimo fondas, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija ir Vyriausybė. Žinoma, finansiniai bet kurio projekto aspektai visuomet yra vieni svarbiausių, tačiau norėčiau pabrėžti, kad būtent šio daugiatomio atveju kultūros vadyba tėra pagalbinis dalykas. Svarbiausia, kad buvo suburta stipri mokslininkų komanda, pajėgi pateikti visuomenei reikalingą istorijos sintezę – tad Institutui ir leidyklai beliko ieškoti finansinių galimybių šiam projektui įgyvendinti.

Mokslo raida ir visuomenės poreikis subrandino projektą

Edmundas Rimša. Lietuvos istorijos institutas tyrinėja Lietuvos istoriją, šią mūsų veiklos programą tvirtina Vyriausybė. Leidyba – truputį kitoks dalykas, tad šiems reikalams tenka ieškoti papildomų finansinių išteklių. Mus remia įvairūs fondai, taip pat Vyriausybė.

Rimantas Miknys. Kad valdininkams nekiltų kokių nors įtarimų, reikėtų štai ką pasakyti. Iš esmės šis projektas laikytinas valstybės užsakymu, nes Institutui strateginiame plane esame šį 13 tomų Lietuvos istorijos leidinį įrašę kaip pagrindinį savo darbą, svarbiausią programą. Šioje programoje numatyti Lietuvos istorijos tyrinėjimai nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Šis leidinys – tai visų tyrinėjimų sintezė, susiejanti visus pastarojo laiko tyrinėjimus.

Jei pradėtume nagrinėti, kaip šis projektas atsirado, tikriausiai kiltų įvairių nuomonių ir interpretacijų. 1995–1998 m. jau buvo išleista Edvardo Gudavičiaus Lietuvos istorija, kitų veikalų, tad ir tokio apibendrinančio darbo poreikis jau ryškėjo. Regis, Lietuvos aide Juozas Skirius, kuris dabar yra Vilniaus peda-

goginio universiteto profesorius, buvo išdėstęs, ko, jo manymu, reikia, kad toks darbas būtų padarytas. Reikšmingų minčių šiuo klausimu buvo išsakyta akad. Vytauto Merkio, prof. Antano Tylos ir kitų.

Zigmantas Kiaupa. Trylikatomės Lietuvos istorijos užsakymas be jokios abejonės yra valstybinis, tačiau jaučiu esant ir tam tikrą visuomenės užsakymą. Pati mūsų mokslo istorijos raida subrandino šį projektą. Prieš tai kalbėjusieji jau minėjo kai kurias seniau išleistas Lietuvos istorijos sintezes, tarp kurių mano parašytoji Lietuvos istorija lyg ir neįsilyjeja į bendrą kontekstą, nes tai valstybės istorija, politinė istorija. Apie 1990-uosius Lietuvos istorijos institute tuometinio direktoriaus akad. Vytauto Merkio iniciatyva jau buvo svarstomas projektas, kad būtų kelios knygos, skirtos necenzūruojamai Lietuvos istorijai parašyti. Tuo metu taip supratome šio darbo svarbą. Vėliau tos knygos ir pasirodė. 1995 m. tai Albino Kuncevičiaus, Jūratės Kiaupienės ir mano parašyta Lietuvos istorija iki 1975 metų, 1996 m. Egidijaus Aleksandravičiaus ir Antano Kulakausko *Carų valdžioje*, taip pat 1999 m. Alfonso Eidinto ir Vytauto Žalio knyga *Lietuva Europos politikoje: Pirmosios Respublikos metai, 1918–1940* (anglų kalba). Diplomatiniame tarnyboje atsidūrę autoriai, gaila, ne visai užbaigė šį savo sumanytą darbą.

Nuo tų knygų pasirodymo praėjo ne tiek daug laiko, ir dabar imamės tarsi iš naujo šių autorių nagrinėtų temų. Kodėl? Ne tam, kad būtų išplėsti tų knygų atskiri skyriai, kuriuos, aišku, galima pateikti daug išsamiau. Vis dėlto šio darbo ne dėl to imamasi.

Buvo suformuota visai nauja koncepcija, naujas žvilgsnis į Lietuvos istoriją. Žinoma, įvykių tėkmės nebus atsisakyta, bet svarbiausia – tai siekis tyrinėti visuomenės struktūras ir pokyčius pačiose struktūrose. Juk kas yra Lietuva? Savo knygoje esu rašęs, kad ieškojau Lietuvos įvairiuose amžiuose, nes ji keičiasi. Panašiai ir lietuvių tauta – ji kinta. Todėl atpažinti visus tuos besikeičiančius pavidalus ir bus bene svarbiausias naujo darbo uždavinys. Tikriausiai kiekvienas tomas

LIETUVOS VASLYBINIS MOKSLO IR STUDIJŲ FONDAS

Lituanistikos mokslinių tyrimų projektų konkursas

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas skelbia lituanistikos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės) plėtros projektų konkursą pagal prioritetinę Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptį *Tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis*.

Projektai priimami 2006 m. kovo 10 d. – balandžio 10 d.

Projektuose gali būti numatytos šios veiklos:

1) svarbiausių lituanistikos mokslinių tyrimų sričių sintetinių veikalų parengimas ir leidyba; 2) fundamentinių lituanistikos šaltinių parengimas ir publikavimas; 3) lituanistikos mokslinių tyrimų išteklių skaitmeninimas; 4) lituanistikos mokslinių tyrimų rezultatų tarptautinė sklaida; 5) lituanistikos mokslinių tyrimų rezultatų socialinė sklaida.

Projektai konkursui rengiami remiantis *Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos aprašo* (patvirtinto Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo direktoriaus 2005-08-24 įsakymu Nr. VI-35) ir jo papildymo (Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo direktoriaus 2006-02-27 įsakymas Nr. VI-10) VI skyriaus *Fondo inicijuotų bei prioritetinių krypčių ir Vyriausybės programų projektai 61–62 punktais*, t. y. poskyriu *Prašymų teikimas*.

Projekto trukmė: 2006 m. (iki gruodžio mėn. 20 d.)

Projekto vertė: iki 100 000 Lt.

Išsamesnę informaciją teikia Mokslo skyriaus vyriausioji specialistė dr. Jolita Klimavičiūtė, tel. (8 ~ 5) 264 7260, el. p. lita@kml.mii.lt.

Prašymai priimami Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde A. Goštauto g. 12, 417 kab., Vilnius. Darbo laikas: I–IV – 8.30–17.30; V – 8.30–16.15; pietų pertrauka 12.00–13.00.

Direktorius

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

skelbia konkursą šioms vietoms užimti:

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETE

Vokiečių ir prancūzų filologijos katedra: k-ros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1;

KATALIKŲ TEOLOGIJOS FAKULTETE

Bažnytinės teisės katedroje: k-ros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; **Religijos studijų katedroje:** k-ros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1;

SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETE

Bendrosios psichologijos katedroje: k-ros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1;

MENŲ INSTITUTE

Teatrologijos katedroje: k-ros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1.

Dokumentai – 1) prašymas Rektoriaus vardu; 2) gyvenimo aprašas; 3) mokslinių publikacijų sąrašas, kuriame išskirti: a) po daktaro disertacijos gynimo ir b) per pastaruosius 5 (penkerius) metus; 4) pažyma apie pedagoginio darbo stažą; 5) pažyma apie mokslinio darbo stažą; 6) mokslo laipsnių diplomų ir pedagoginių vardų atestatų spaudai – priimami iki 2006 m. balandžio 3 d. adresu: Laisvės al. 53, 3000 Kaunas, VDU Personalo tarnyba 303 kab., tel. (8 ~ 37) 327 865.

šiek tiek skirsis, nors bendra sumanyto koncepcija suformuota. Galimas dalykas, rašantiems kitus tomus bus lengviau laikytis bendros koncepcijos, bet patiems pirmiesiems teks ją formuoti. Derintis prie bendro sumanyto bus nelengva, nes dirba skirtingos asmenybės, kiekviena turi savo požiūrį, tad bus diskusijų, derinimo.

Darbo principas: remtis pirminiais šaltiniais

Jūratė Kiaupienė. Ši programa pradėta įgyvendinti ne šiemet, bet 2000 metais. Šiemet tik ėmėme viešai pristatinti projektą, nes jau turime rezultatą – pirmąjį išleistą tomą. Šiuo metu dirbama prie 12 tomų. Autorių kolektyvai suformuoti, neturime tik sovietmečiui skirtą tomo galutinės autorių grupės. Teko ne kartą susitikti, tartis, kol pavyko autorius pritraukti prie šio darbo. Absoliuti

dauguma – mūsų Instituto darbuotojai, ir tai atsitiko dėl dviejų priežasčių. Pirmoji – grynai biurokratinė finansinė, nes institutą išlaiko valstybės mokėtojų pinigais, tad už gaminamą atlyginimą šį darbą dirbame kaip planinį. Kiekvienam iš šalies samdomam žmogui tektų gauti papildomų lėšų, o tai nėra lengva. Antra priežastis daug svarbesnė: 16 metų, kai gyvename nepriklausomos valstybės sąlygomis, ir jau formuojasi istoriografinės mokyklos, atsiranda istorikų grupių, kurios telkiasi spręsti bendrus uždavinius. Skiriasi tų grupių metodologinės nuostatos, tyrinėjimo metodai, supratimas, kaip turėtų atrodyti istorijos sintezės. Šis projektas subūrė panašiai mąstančius istorikus ir archeologus.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius